

TAMPEREEN YLIOPISTO

Teemu Hallamaa

MITÄ KUOLLEET MEISTÄ KERTOVAT

Yhteiskunnan ja journalismin muutosten heijastukset Helsingin Sanomien
muistokirjoituksissa vuosina 1992-2012

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja taiteen yksikkö

HALLAMAA, TEEMU: Mitä kuolleet meistä kertovat. Yhteiskunnan ja journalismin muutosten heijastukset Helsingin Sanomien muistokirjoituksissa vuosina 1992-2012.

Pro gradu -tutkielma, 56 s.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2013

Tutkielmassa tarkastellaan Helsingin Sanomien julkaisemia muistokirjoituksia eli nekrologeja ja niiden muutoksia aikavälillä 1992-2012. Tutkielmassa käydään läpi kaikki Helsingin Sanomien tammi-kesäkuussa 1992 ja tammi-kesäkuussa 2012 julkaisemat muistokirjoitukset. Vuoden 2012 aineistossa ovat lehdessä julkaistujen kirjoitusten lisäksi mukana myös Helsingin Sanomien internetsivujen Muistot-palvelussa julkaistut muistokirjoitukset.

Sisällön erittelyn avulla muistokirjoituksista selvitetään, miten yhteiskunnan ja journalismin muutokset 1990-luvun alusta 2010-luvun alkuun näkyvät muistokirjoituksissa. Muistokirjoitusten henkilöt jaotellaan sukupuolen, iän, kansalaisuuden ja ammatin perusteella, jolloin saadaan kuva siitä, kenestä muistokirjoituksia kirjoitetaan. Näitä tuloksia peilataan yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin. Journalismin kannalta muistokirjoituksia tarkastellaan erityisesti kirjoittajien ja internetin tarjoaman julkaisupohjan näkökulmasta.

Tutkielmassa käydään läpi myös muistokirjoitusten globaalia historiaa ja kehitystä. Samalla esitellään, minkälaisia nekrologeja julkaistaan eri maissa. Tutkielmaa varten on haastateltu muistokirjoituksista vastaavan *Ihmiset*-osaston esimiestä Kimmo Oksasta muistokirjoitusten asemasta ja julkaisemisesta Helsingin Sanomissa.

Lähes viidestäsadasta läpikäydystä muistokirjoituksesta joka neljäs käsittelee kulttuurialan toimijoita. Tämä ei ole muuttunut 20 vuodessa. Selkein muutos on naisten määrän lisääntyminen muistokirjoituksissa. Vuonna 1992 vajaat 13 prosenttia muistokirjoituksista käsitteli naista, kun vuonna 2012 vastaava luku on vajaat 23 prosenttia. Naisten nousu työelämässä näkyy siis myös muistokirjoituksissa. Pidentynyt elinaika ei näy muistokirjoituksissa, vaan henkilöiden keskimääräinen ikä on pysytellyt reilussa 70 vuodessa. Tämä kertoo siitä, että enää ei tarvitse tehdä pitkää uraa saadakseen muistokirjoituksen lehteen. Toinen osoitus tästä on työurien monipuolistuminen 20 vuodessa.

Asiasanat: Muistokirjoitus, nekrologi, Helsingin Sanomat, yhteiskunnan muutos, journalismin muutos

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Nekrologin historia	5
3	Tutkimuksen viitekehykset.....	8
3.1	Yhteiskunnan rakenteiden muutokset.....	8
3.1.1	Suomen väestön ikäjakauma.....	8
3.1.2	Työ ja koulutus.....	13
3.2	Journalismin muutos tarkastelujakson aikana.....	14
3.2.1	Taloudellinen muutos	16
3.2.2	Journalismin tekemisen muutos	19
3.3	Aikaisempi tutkimus.....	20
4	Nekrologit Helsingin Sanomissa	23
4.1	Historia	23
4.2	Nykypäivä.....	24
5	Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät.....	26
5.1	Tutkimuskysymykset.....	26
5.2	Aineiston esittely.....	27
5.2.1	Nekrologin rakenne	28
5.3	Metodin esittely.....	30
6	Analyysi	31
6.1	Nekrologien kirjoittajat.....	31
6.2	Nekrologien jaottelu sukupuolen mukaan	34
6.3	Nekrologien jaottelu iän mukaan	34
6.4	Kuolinsyyn kertominen	38
6.5	Nekrologien jaottelu kansalaisuuden mukaan.....	40
6.5.1	Suomen sisäinen jaottelu	43
6.6	Nekrologien jaottelu ammatin mukaan.....	46
7	Johtopäätökset	51
	Lähteet	53

1 Johdanto

Tutkin tässä työssä Helsingin Sanomien julkaisemia muistokirjoituksia, eli nekrologeja. Heikki Kuutin Journalistiikan sanasto -teoksen määritelmän mukaan nekrologi on ”kuollutta henkilöä käsittelevä muistokirjoitus lehdessä” (1994: 63). WSOY:n sivistyssanakirja (2003: 446) kertoo, että nekrologi on ”lyhyt muistokirjoitus (vars. Sanomalehdessä), jossa on vainajan tärkeimmät elämäkertatiedot”.

Valitsin aiheen, koska minua kiinnostaa, minkälaisista henkilöistä muistokirjoituksia kirjoitetaan, ja miten nämä muistokirjoitusten henkilöt ovat muuttuneet ajan myötä. Muistokirjoituksista selviää, minkälainen elämä ansaitsee tulla muistelluksi tai ainakin minkälaiset seikat elämästä ansaitsevat tulla muistelluksi, eli mitä pidetään vainajan ”tärkeimpinä elämäkertatietoina”.

Viimeisen 10 000 vuoden aikana on kuollut sata miljardia ihmistä. Näistä ihmisistä vain harva ehti saavuttaa henkilökohtaista mainetta sen verran, että heidän kuolemastaan (ja elämästään) olisi jäänyt muisto jälkipolville. Vasta 1800- ja 1900-luvun taitteesta lähtien kuolemat ovat yksilöityneet. Tästä merkinä ovat hautausmaiden yksilöidyt haudat (Davies, 1994: 24.)

Britanniassa julkaistuja nekrologeja tutkineen Bridget Fowlerin (2005: 62) mukaan poikkeuksista huolimatta nekrologit heijastelevat porvarillista maailmaa. Niiden mallina on yksilön menestys. Tarkoitukseni onkin selvittää, kuinka hyvin Helsingin Sanomien julkaisemien muistokirjoitusten henkilöt edustavat porvarillista maailmaa.

Samalla kun muistokirjoitukset kertovat yhteiskunnan arvoista, ne kuvaavat muillakin tavoilla vallitsevaa aikaa. Vanhat muistokirjoitukset paljastavat minkälaista oli olla menneisyydessä yhteisön jäsen. Niitä voidaan siis pitää historiallisina arkistoina (Starck, 2006: 43-44). Esimerkiksi 1700-luvun Yhdysvalloissa itsenäisyyden kannatuksen lisääntyminen näkyi myös siirtomaan sanomalehtien julkaisemissa muistokirjoituksista (emt: 30-31). Myös sotien ja katastrofien vaikutukset heijastuvat selvästi muistokirjoituksista (emt: 60). Vaikka nekrologeissa voi näkyä tämän päivän asenteet ja mullistukset, ne kuvaavat parhaiten mennyttä, elettyä aikaa. Tämän mielessä pitäen yritän määrällisen tutkimuksen avulla selvittää, miten Helsingin Sanomien julkaisemien muistokirjoitusten luoma kuva yhteiskunnasta vertautuu todellisuuteen ja, miten yhteiskunnan rakenteiden muutokset näkyvät muistokirjoituksissa.

Sosiologisten kysymysten lisäksi nekrologeissa minua kiinnostaa median ja

kuoleman välinen suhde. Muistokirjoitusten kuolemat eroavat lähes poikkeuksetta uutistekstien kuolemista. Muistokirjoituksissa kuolema ei ole jutun kärki, kun taas uutisessa uhriluku nousee usein tärkeimmäksi tiedoksi. Kuolema onkin uutissivujen lempiaihe. Esimerkiksi, kun Time-lehti listasi vuoden 2009 kymmenen tärkeintä uutista, kahdeksan uutisista käsitteli kuolemaa (Hanusch, 2010: 1). Mutta samalla kun media tuottaa tarinaa kuolemasta, länsimaalainen ihminen on kadottanut henkilökohtaisen yhteyden aiheeseen. Länsimaissa kuolema on lääketieteellistetty ja siivottu pois jokapäiväisestä elämästä, jopa niin hyvin, että siitä on tullut tabu (Roth & Roth, 1990: 80). Carolyn Kitch ja Janice Hume (2008: xvii) väittävätkin, että median kautta jaettu tarina tuntemattoman henkilön kuolemasta on yleisin kuolemaan liittyvä kokemus nyky-yhteiskunnassa.

Jacque Lynn Foltyn (2008: 170) puolestaan arvelee, että jaettu suru kuuluisuuden kuolemasta ja kiinnostus heidän ruumiistaan ovat ihmisille tapoja käsitellä kuolemaa ja tulla itse sen kanssa tutuiksi. Nekrologin tehtävänä voidaan siis nähdä myös kuoleman tutuksi tekeminen. Nekrologi tuo kuoleman esille helpommin lähestyttävällä tavalla kuin tavallinen uutinen, se ei räjäytä ruumiita lukijan silmille. Samalla muistokirjoitusten vainajat ovat lähempänä yleisöä, jolloin heihin on helpompi samaistua. Usein kuollut julkisuuden henkilö esitetäänkin muistokirjoituksessa kuin hän olisi ”yksi meistä”. Tämä ilmiö oli nähtävissä jo 1700-luvulla julkaistuissa muistokirjoituksissa (Barry, 2008: 265).

2 Nekrologin historia

Ensimmäiseksi käyn läpi nekrologien historiaa. Muistokirjoituksia on kirjoitettu eri muodoissa ja eri tyyleillä jo antiikin ajoista lähtien (Haley, 1977: 206). Rooman valtakunnan aikana merkittävien henkilöiden kuolemista kerrottiin yleisölle julkisille paikoille tuoduissa Acta Diurna -julkaisuissa. Nämä kiveen tai metalliin hakatut julkaisut sisälsivät virallisten ilmoitusten lisäksi tietoja syntymistä, avioliitoista ja kuolemista (Hanusch, 2010: 21).

Kun lukutaito lisääntyi yhteiskunnissa, hautapaikkaan sidottu muistokirjoitus ei enää riittänyt, vaan ihmiset halusivat tekstin, jota voi levittää, lainata, vaihtaa ja tuottaa uudelleen. Kirjoiksi koottuja muistokirjoituksia alkoi ilmestyä Italiassa 1500-luvun taitteessa. Nämä kirjoitukset olivat runoja vainajien kunniaksi. (Petrucci, 1998: 81-83)

Ensimmäiset nekrologeiksi luokitellut tekstit ilmestyivät Englannissa 1600-

luvulla sanomalehtiä edeltäneissä uutiskirjoissa. Nekrologeja laajasti tutkineen Nigel Starckin (2006: 3-4) mukaan ensimmäisenä nykyaikaisena muistokirjoituksena pidetään Englannin Itä-Intian kauppakomppanian kapteenin Andrew Shillingin kuolemasta kertovaa kirjoitusta vuodelta 1622. Nathaniel Newbryn ja William Sheffardin julkaisema kirjoitus kuvailee Shillingin kuolemaan johtaneiden tapahtumien lisäksi hänen elämäänsä ja henkilöahmoaan.

Ensimmäiset moderneina pidetyt nekrologit ilmestyivät vuonna 1731 perustetussa lontoolaisessa *The Gentleman's Magazine* -lehdessä. Oman osaston muistokirjoituksille lehti sai vuonna 1780. Näihin kirjoituksiin valikoitiin henkilöitä yllättävän monipuolisesti. Muistokirjoituksia julkaistiin niin tähtitieteilijästä, sokeasta posteljoonista kuin salametsästäjästä (Starck, 2006: 18-21.)

Ensimmäisten nekrologien tyyli oli usein hurskasteleva. Ajan kuluessa niissä kiinnitettiin enemmän huomiota kuoleman kuvailemiseen ja olosuhteisiin, joissa se tapahtui. Lopulta nekrologit kehittyivät elämäkerrallisiksi kuvauksiksi, joita elävöitettiin anekdooteilla (Starck, 2006: x-xi.)

Kesti lähes vuosisata ennen kuin nekrologit rantautuivat Englannista Amerikkaan. Starckin mukaan ensimmäinen amerikkalainen nekrologi julkaistiin vuonna 1704 *Boston News-Letter* -sanomalehdessä. Kirjoituksessa kerrottiin Connecticutin varakuvernöörin lapsenlapsen, rouva Jane Treatin kuolemasta. Hän kuoli salamaniskuun, ja kirjoitus kuvailee melko tarkasti hänen saamansa vammat. (emt: 26) Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten itse kuolema nousee kirjoituksen tärkeimmäksi seikaksi.

Englannista nekrologit levisivät myös siirtomaa Australiaan, missä ensimmäinen nekrologi julkaistiin vuonna 1803 *The Sydney Gazette and New South Wales Advertiser* -sanomalehdessä. Kyseessä oli uudelleenjulkaisu aikaisemmin Britanniassa julkaistusta nekrologista, joka käsitteli kersantti Samuel McDonaldin elämää (emt: 27). Kun Australian ensimmäinen muistokirjoitus julkaistiin, oli menettelytapa varmistanut asemansa journalismin osana englantia puhuvissa maissa (emt: 32).

1800-luvun loppupuolella muistokirjoitusten tyyli muuttui mahtipontiseksi johtuen kirjoitusten kohteista. Suurten sanomalehtien julkaisemat muistokirjoitukset käsitelivät muun muassa maanomistajia, poliitikkoja, sotilasjohtajia ja tärkeitä kirkollishenkilöitä. Vainajat nostettiin jalustalle sankareiksi (Starck, 2006:xi.) Tämä tyyli on yhä elossa esimerkiksi Nigeriassa, tosin maksettujen muistokirjoitusten muodossa (Lawuyi, 1991).

1920-luvulla muistokirjoitukset vähenivät yhteiskunnallisen kehityksen

asettaessa kyseenalaiseksi vallitsevat valtarakenteet. Samalla ensimmäisen maailmansodan perintö muutti kuolleiden muistamisen kulttuuriin Euroopassa, mikä johti nekrologien suosion laskuun. Toinen maailmansota varmisti, ettei uusi tuleminen tapahtunut pian. Oma osansa oli myös kilpailun ja mainonnan lisääntymisellä journalismissa (Starck, 2006: 61-62). Saippuaa ei haluttu mainostaa muistokirjoitusten vieressä.

Historioitsija Philippe Ariés on kuvannut 1920-luvulta alkanutta ajanjaksoa ”näkyvämmän kuoleman” aikana. Ariésin mukaan kuoleman siirtyminen kodeista sairaaloihin ja hoitokoteihin johti siihen, että kuolema katosi arjesta lääketieteen piiriin (1974: 87-88; Hanusch, 2010: 16). Ariés väitti, että kuolemasta puhuminen oli kiellettyä modernissa yhteiskunnassa, joka länsimaisen kulttuurin vuoksi arvosti onnellisuutta, rakkautta, elämää ja iloa (Hanusch, 2008: 341).

Useat tutkijat ovat kuitenkin kumonnet Ariésin väitteen kuoleman katoamisesta (Hanusch, 2010: 18). Walter *et al.* (1995: 582) muistuttavat, että nykypäivän länsimaisissa yhteiskunnissa kuolee päivittäin vähemmän ihmisiä kuin koskaan aikaisemmin. Silti uutismediassa kuolema on erittäin näkyvässä osassa. Tästä huolimatta vain pieni osa kuolemista päätyy uutiseksi. Walter *et al.*:in. (emt: 582-83) mukaan kahdenlaiset kuolemat päätyvät uutiseksi: julkisuuden henkilön kuolema ja yksityishenkilön julkinen kuolema. Ensimmäisestä tapauksesta kirjoitetaan nekrologi, toisesta uutinen.

Muistokirjoitusten paluun voidaan siis nähdä liittyvän enemmänkin lehtien taloudelliseen kehitykseen kuin yhteiskunnan suhtautumiseen kuolemaan. Muistokirjoitusten paluu tapahtui englanninkielisissä maissa 1980-luvulla, kun lehdissä otettiin tasa-arvoisempi lähestymistapa vainajiin (Starck, 2006:xi). Britanniassa muistokirjoitusten aseman nousuun vaikutti vuonna 1986 perustettu The Independent - sanomalehti, jonka nekrologiosasto uudisti käsittelytavan ja kehotti ihmisiä lähettämään muistokirjoituksia ystävistään. Samana vuonna The Daily Telegraph –lehti nimitti nekrologiosaston johtoon uuden henkilön, joka muutti muistokirjoitukset ansioluettelotyylistä enemmän anekdootteja ja mielenkiintoisia tarinoita sisältävään suuntaan. Myös The Guardian pyrki uudistamaan nekrologiosastoaan, mutta ajatus tyrmättiin taloudellisin perustein (Bytheway & Johnson, 1996: 219-220.)

3 Tutkimuksen viitekehykset

Tarkastelen Helsingin Sanomien julkaisemia muistokirjoituksia ja niiden muutoksia niin yhteiskunnallisessa kontekstissa kuin journalismin muutoksen kontekstissa. Tässä luvussa käyn läpi yhteiskunnan rakenteen ja journalismin muutoksia vuosien 1992 ja 2012 välisenä aikana. Tämä ajanjakso vastaa tutkielmani aineistoa. Myöhemmin tarkastelen, miten edellä mainitut muutokset näkyvät Helsingin Sanomien julkaisemissa muistokirjoituksissa, jos ne näkyvät lainkaan. Aloitan käymällä läpi yhteiskunnan rakenteiden muutoksia 20 vuoden aikana.

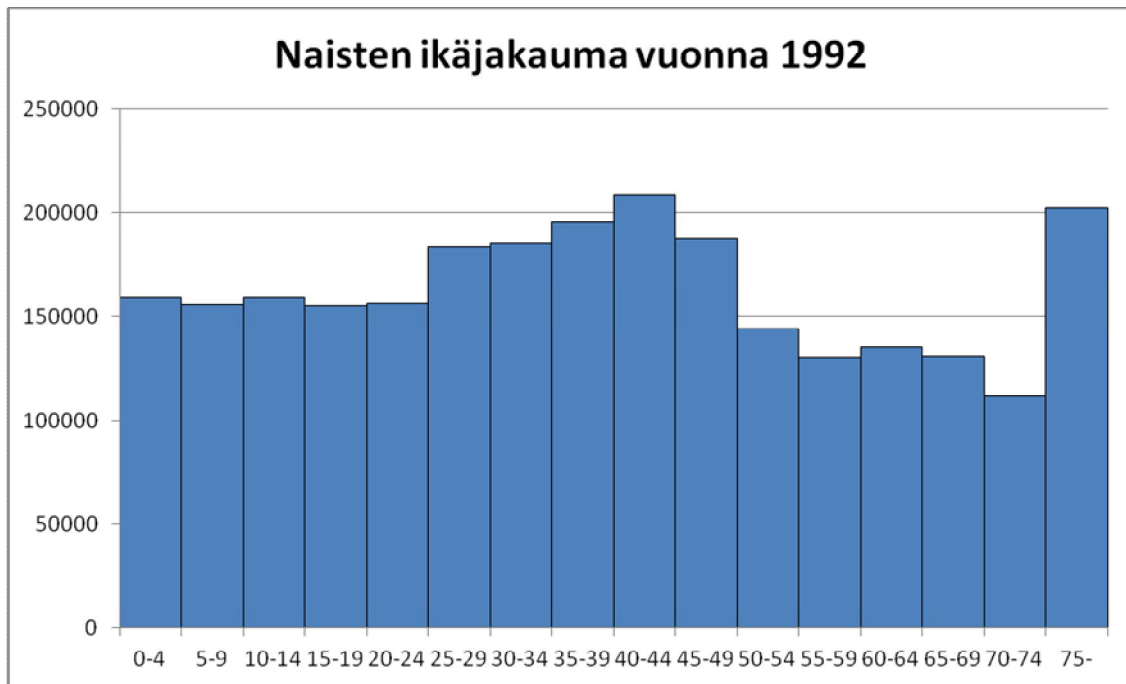
3.1 Yhteiskunnan rakenteiden muutokset

Suomalaisten arvot eivät muuttuneet radikaalisti tarkasteluajanjakson aikana. Arvot olivat liikkuneet individualistiseen suuntaan 1980-luvulla, mutta 1990-luvulla muutos laantui (Helkama & Seppänen, 2004: 21). Merkittävä muutos tapahtui talouden puolella. 1980-luvun puolivälistä lähtien Suomessa monilla sektoreilla siirryttiin julkishallinnon resurssiohjauksesta markkinaohjaukseen. Kilpailutalouden rakenteelliset uudistukset käynnistyivät 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa (Alasuutari, 2004: 14.) Kilpailusta ja kilpailuttamisesta tuli tehokkuuden mittari niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla (emt: 2). Samalla kansalaiset muuttuivat asiakkaisiksi (emt: 25). Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin tutkimukseni kannalta tärkeitä muutoksia.

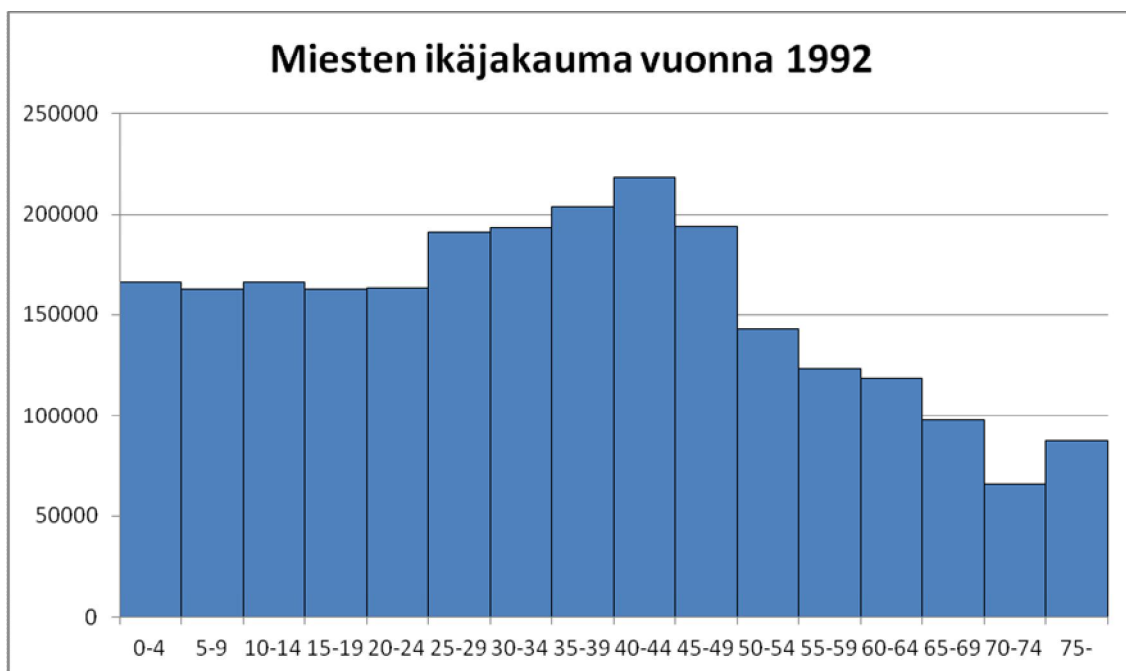
3.1.1 Suomen väestön ikäjakauma

Vuonna 1992 Suomen väkiluku oli 5 054 982, josta se kasvoi vuoteen 2012 mennessä reilulla 370 000 hengellä 5 426 674:ään (Tilastokeskus). Alla ovat Tilastokeskuksen lukujen pohjalta tekemäni pylväsdiagrammit Suomen ikäjakaumista vuosina 1992 ja 2012 jaoteltuna sukupuolen mukaan.

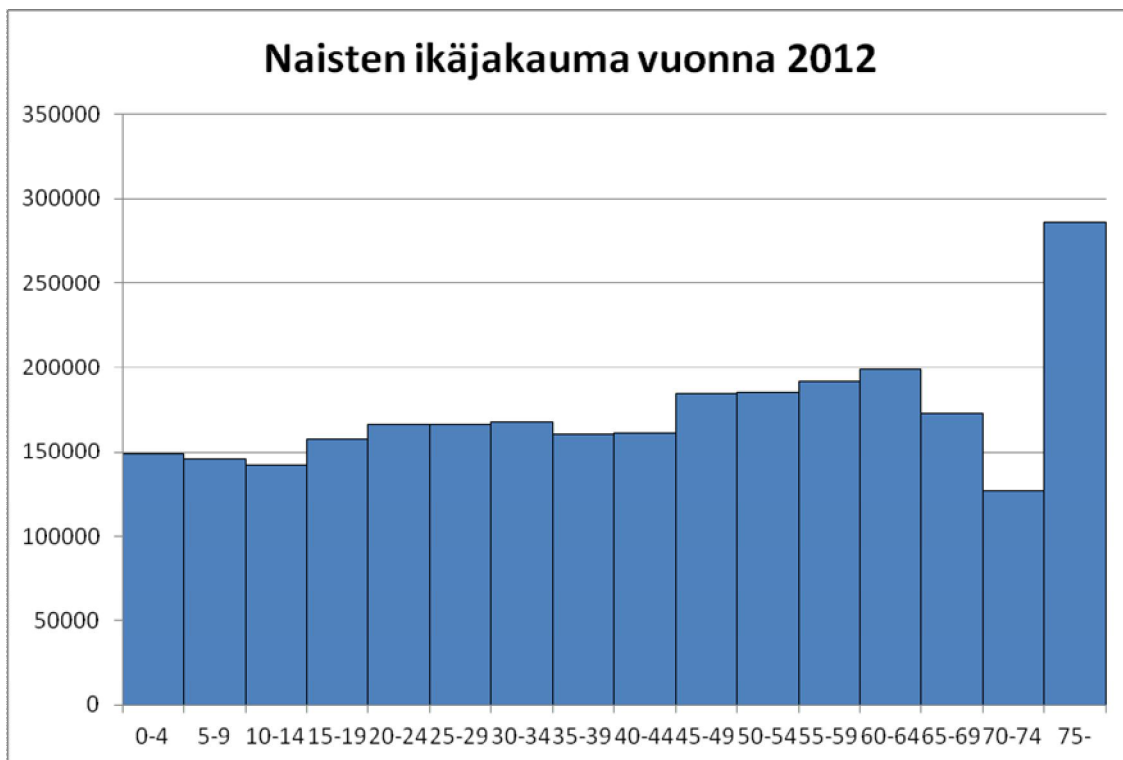
Kuvio 1.

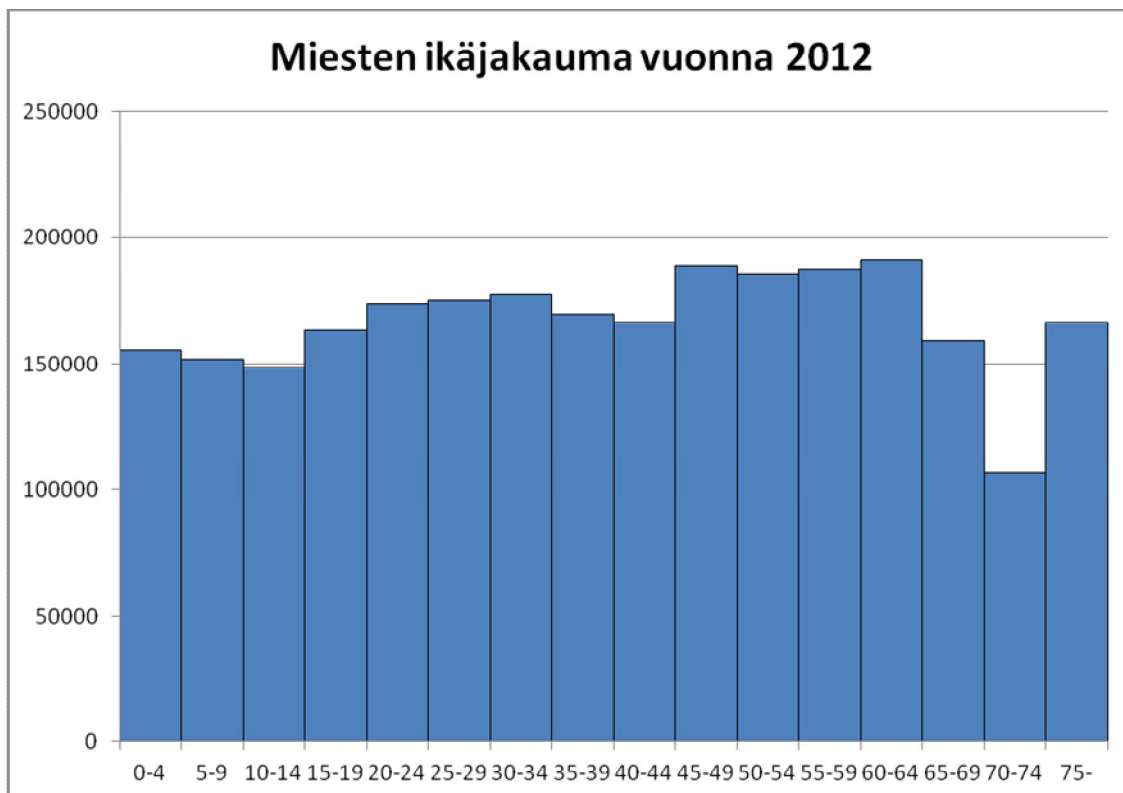
Kuvio 2.

Kuvio 3.

Kuvio 4.

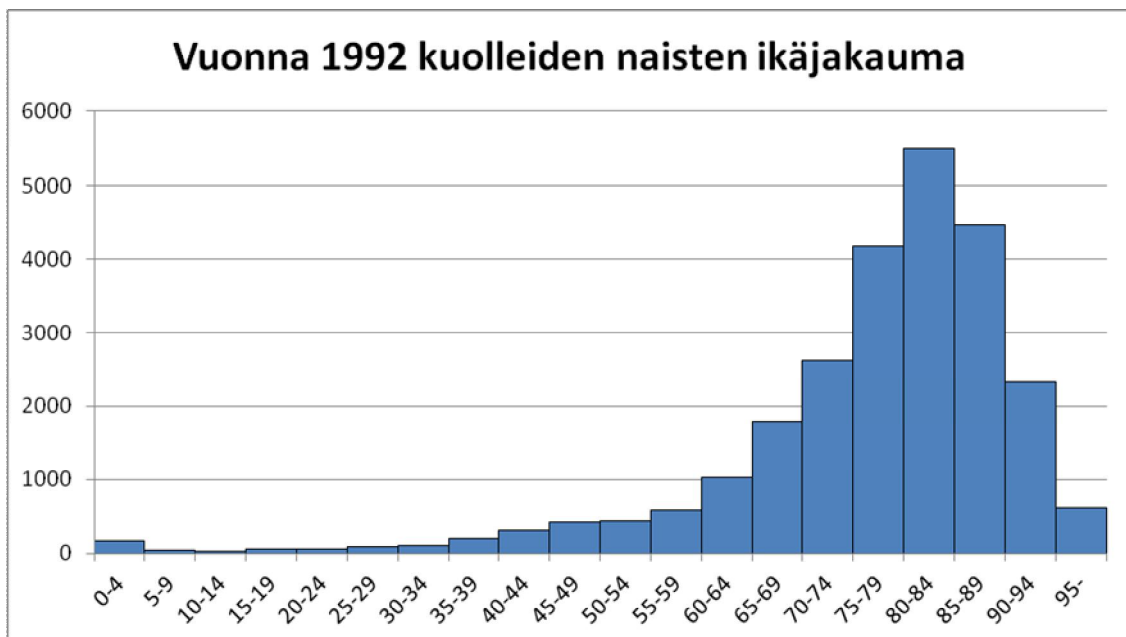
Vuonna 1992 naisten osuus Suomen väestöstä oli 51,4 prosenttia. Vuoteen 2012 mennessä sukupuolijakauma oli tasoittunut niin, että naisten osuus oli 50,9 prosenttia

väestöstä. Tämän tutkielman kannalta riittää, kun pitää mielessä, että naisten ja miesten lukumäärä on ja on ollut melko tasan.

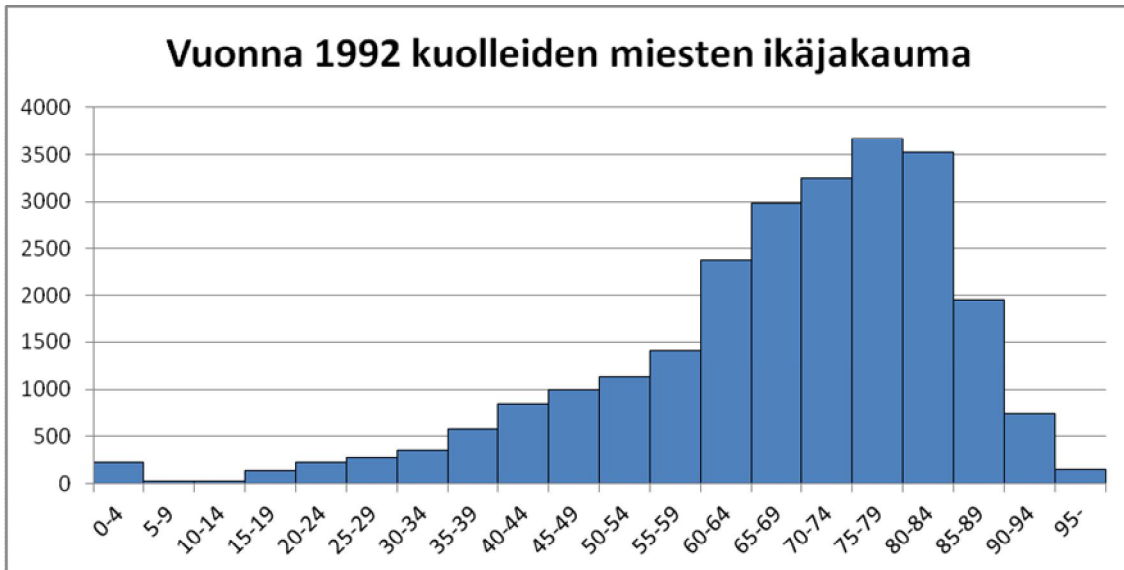
Ikäjakaumadiagrammeista käy selkeästi esille, että Suomen väestö ikääntyy. Kun vuonna 1992 yli 75-vuotiaita oli väestöstä 5,7 prosenttia, niin 20 vuotta myöhemmin luku on noussut 8,3 prosenttiin. Sodan jälkeen syntyneen suuren sukupolven lisäksi tähän kehitykseen vaikuttaa elinajanodotteen melko tasainen nousu. Vastaavasti nuorten, alle 20-vuotiaiden, määrä on pudonnut noin yhden prosenttiyksikön verran. Suomen väestö on siis selvästi iäkkäämpi nyt kuin 1990-luvun alussa.

Edellä olleet diagrammit kuvaavat eläviä, kun taas muistokirjoitukset käsittelevät ajasta ikuisuuteen siirtyneitä ihmisiä. Tästä syystä on tärkeää tarkastella tutkielmani tarkastelujakson aikana kuolleiden määriä. Vuonna 1992 suomalaisia kuoli yhteensä 49 844, joista naisia oli 24 989 (50,1 %) ja miehiä 24 855 (49,9%). Alla ovat diagrammit vuonna 1992 kuolleiden ikäjakaumista jaettuna naisiin ja miehiin.

Kuvio 5.

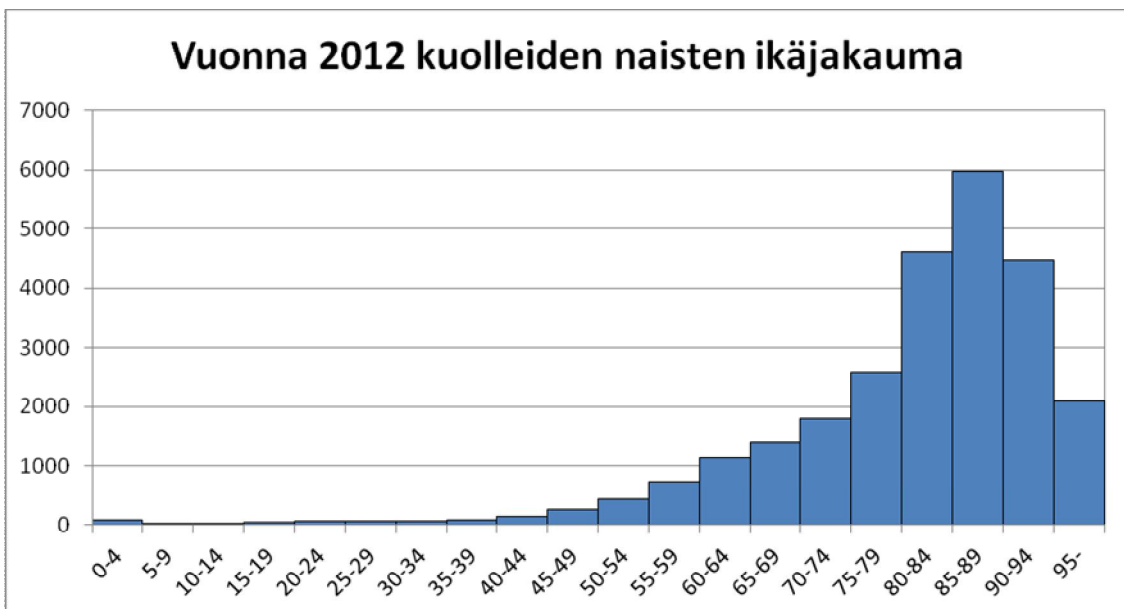
Kuvio 6.

Kuolleiden määrä vuonna 2012 oli yhteensä 51 710, joista naisia oli 26 084 (50,4 %) ja miehiä 25 623 (49,6 %). Kuolleiden määrä on siis kasvanut vajaalla 1 900 henkilöllä.

Kun tätä vertaa väestönkasvuun, niin huomataan, että kuolemat ovat suhteessa vähentyneet, kuten jo aikaisemmin kävi ilmi. Alla ovat diagrammit vuonna 2012 kuolleiden ikäjakaumista jaettuna naisiin ja miehiin.

Kuvio 7.

Kuvio 8.

Naisten kohdalla ikäjakauman huippukohta on siirtynyt 80–84 –vuotiaista 85–89 –vuotiaisiin. Myös miesten kohdalla huippu on siirtynyt yhden ikäluokan verran vanhempaan suuntaan. Ikääntyminen näkyy myös siinä, että kun vuonna 1992 54,4 prosenttia kuolleista oli yli 75-vuotias, niin vuonna 2012 vastaava luku oli 64,0 prosenttia. Myös yli 95-vuotiaiden ryhmä on kasvanut selvästi 20 vuodessa. Muilta osin diagrammit ovat pysyneet hyvin samankaltaisina.

3.1.2 Työ ja koulutus

Toinen merkittävä rakenteellinen muutos tämän tutkielman kannalta on koulutuksen lisääntyminen Suomessa. Vuonna 1990 palkansaajista 14 prosenttia oli suorittanut korkea-asteen, 53 prosenttia keskiasteen ja 33 prosenttia perusasteen koulutuksen. Vuonna 2008 vastaavat luvut olivat 41, 45 ja 14 prosenttia (Tilastokeskus.) Työelämän vaatimukset ovat ainakin koulutuksen osalta kasvaneet. Tilastokeskuksen vuoden 2009 työssäkäyntitilastojen mukaan suuret muutokset ammattirakenteessa tapahtuivat 2000-luvulla. Korkeaa koulutusta ja ammattitaitoa vaativat työtehtävät lisääntyivät.

Vaikka koulutus on lisääntynyt työelämässä, suomalaisten yleisin työ on yhä suorittavaa. Tilastokeskuksen vuonna 2012 julkaiseman katsauksen mukaan Suomessa vuoden 2010 lopussa miesten suurimmat ammattiryhmät olivat rakennustyöntekijät, raskaiden moottoriajoneuvojen kuljettajat ja teknisen alan asiantuntijat. Naisten

kohdalla suurimmat ammattiryhmät olivat lähihoitajat, myyjät ja kauppiaat, siivoojat sekä sairaanhoitajat. Tämä kertoo siitä, että aikaisemmin perusasteen koulutuksella tehdyt työt vaativat nykyään vähintään keskiasteen koulutuksen antaman pätevyyden. Samalla työnkuvat ovat monimuotoistuneet.

Sama katsaus kertoo, että eristysasiantuntijatehtävissä miehet toimivat etenkin tekniikan sekä tieto- ja viestintäteknologian alalla. Naisten erityisasiantuntijuus näkyi eniten peruskoulujen alaluokkien opettajina ja lastentarhanopettajina. Naisten ja miesten osuus erityisasiantuntijoiden ryhmässä on lähes yhtä suuri (Tilastokeskuksen Työssäkäynti 2009 -tilasto).

Koulutuksen lisäksi työelämän rakenteet ovat muuttuneet sukupuolen mukaan. Työllistyneiden naisten määrä ylitti miesten määrän ensimmäistä kertaa vuonna 2009 (emt). Samaan aikaan naisten osuus johtotehtävissä on kasvanut, tosin melko hitaasti. Kun vuonna 2000 naiset hoitivat 31 prosenttia johtotehtävistä, niin vuonna 2009 vastaava luku oli 33 prosenttia. Kasvu sijoittui valtion töihin, joissa naisjohtajien osuus lisääntyi 35 prosentista 46 prosenttiin. Kuntasektorilla naisten asema johdossa on ollut vahvaa jo ennen vuosituhannen vaihdetta. Yli puolet kuntasektorin johtajista on ollut naisia jo vuonna 2000. Yksityisellä puolella sen sijaan miesten valta on säilynyt. Naisjohtajien osuus nousi vuodesta 2000 vuoteen 2009 26 prosentista 28 prosenttiin. (emt).

Tilastokeskus on julkaissut työssäkäyntitilastoja vuodesta 2004 lähtien, joten vertaaminen 1990-luvun alkuun ei ole mahdollista.

3.2 Journalismin muutos tarkastelujakson aikana

Tutkielmani toinen viitekehys on journalismin muutos, jota tarkastelen seuraavaksi. Koska nekrologit ilmestyvät perinteisesti sanomalehdissä ja aineistoni koostuu Helsingin Sanomien nekrologeista, kiinnitän huomiota etenkin sanomalehtialalla tapahtuneisiin muutoksiin. Kahdenkymmenen vuoden aikana journalismin tekeminen ja kuluttaminen ovat muuttuneet paljon, mutta jatkuvassa murroksessa oleva ala on myös säilyttänyt tietyt ominaispiirteet.

Kaarina Nikunen (2011: 23) kuvaa suomalaisten mediamarkkinoiden ominaispiirteiksi muutaman suuren mediayhtiön hallinnan, kielialueen suojaaman rajatun markkina-alueen ja vaatimattoman, mutta kiihtyvän kilpailun. Lisäksi Nikunen muistuttaa vahvasta lukemisen kulttuurista, joka vaikuttaa suomalaiseen mediankuluttamiseen. Vaikka Suomi onkin vahva sanomalehtimaa, painettujen lehtien

lukeminen on vähentynyt merkittävästi 1990-luvun alusta. Tilastokeskuksen vuoden 2009 ajankäyttötutkimuksesta ilmenee, että sanomalehtien säännöllinen lukeminen on vähentynyt etenkin nuorten keskuudessa. Kun vuonna 1991 10–14-vuotiaista 65 prosenttia seurasi sanomalehtiä, vastaava luku oli vuonna 2009 vain 30 prosenttia. 15–24-vuotiaiden kohdalla samassa ajassa luku on laskenut noin 20 prosenttiyksikköä reiluun 70 prosenttiin. Yli 45-vuotiaiden kohdalla vahva lukemisen kulttuuri on pitänyt pintansa.

Nuorten kohdalla sanomalehti on vaihtunut internetin tarjontaan. Tilastokeskuksen vuoden 2009 ajankäyttötutkimuksesta selviää, että internetiä käyttävistä 10–14-vuotiaista joka kolmas lukee verkkolehtiä tai käyttää internetin uutispalveluita. Vastaava luku 15–24-vuotiaiden kohdalla on 83 prosenttia, eli reilusti enemmän kuin sanomalehtiä säännöllisesti lukevien osuus. Internetin suosion syy on sen helppous. Johanna Vehkoo (2011: 15) kärjistää, että ”sanomalehden perussisällöstä lähinnä pääkirjoituksia ja kuolinilmoituksia ei saa helpommin netistä”. Helsingin Sanomien muistokirjoitusten osalta tämäkään ei pidä paikkansa, sillä nykyään ne ovat helposti saatavilla lehden nettisivuilta.

Joukkoviestinnän kulutuksessa on siis tapahtumassa muutos, mutta tämä ei vielä tarkoita, että myös sen rooli olisi muuttumassa. Heikki Luostarinen ja Turo Uskali (2006: 179) painottavat suomalaisten joukkoviestintien roolia uusien ajatusten ja sanastojen levittäjänä. He kirjoittavat, että ”[k]ieli-, tieto- ja todellisuuskäsitykset ovat ainakin osin vakiintuneet yleiseen käyttöön nimenomaan journalismin välittämänä”. Ennen käsitykset omaksuttiin paperilehdestä aamupalapöydässä, nyt esimerkiksi älypuhelimien ruudulta ruuhkabussissa. Ei voida kuitenkaan sanoa, että ainoastaan väline on muuttunut sisällön pysyessä samana. Sivistävät ja kulttuuria rakentavat piirteet ovat jäämässä taka-alalle, kun mediayhtiöiden ”tärkeimmäksi tehtäväksi on tullut tuottaa omistajilleen mahdollisimman suurta voittoa” (emt: 179).

Journalismia ja sen muutoksia käsittelevissä teoksissa nostetaankin lähes poikkeuksetta talous esille. Mielenkiintoista on se, että tämän tutkielman aineiston tarkastelujakso alkaa lamasta ja päättyy lamaan. Vaikka välissä onkin ollut nousukausia, journalismin kehitystä käsittelevää kirjallisuutta lukiessa tuntuu, että ala kamppailisi jatkuvasti olemassaolonsa puolesta. Esa Väliverronen (2009: 13) toteaaakin, että ”[v]aikka esimerkiksi sanomalehtien julkaiseminen on ollut varsin kannattavaa liiketoimintaa ainakin vuonna 2008 alkaneeseen lamaan saakka, journalismin taloudellisesta kriisistä on puhuttu jo 1990-lähtien”.

Tarkastelen journalismin muutosta kahdesta näkökulmasta: taloudellisesta ja

tuotannollisesta näkökulmasta. Jako on suurpiirteinen ja useat muutokset vaikuttavat koko kenttään. Esimerkiksi internet oli ensin teknologinen muutos, joka nopeasti vaikutti journalismin tekemiseen ja kuluttamiseen ja sitä kautta alan talouteen.

3.2.1 Tabudellinen muutos

Vuotta 1992 edelsivät suuret poliittiset ja taloudelliset mullistukset Euroopassa. Berliinin muurin murtumisesta oli kulunut vain reilut kaksi vuotta, Neuvostoliiton lopullisesta hajoamisesta vain päiviä. Suomi oli ajautunut syvään lamaan ja Francis Fukuyama esitteli tunnetuksi tulleen ajatuksen ”historian lopusta”. Näiden mullistusten takia on syytä aloittaa journalismin muutoksen tarkastelu hieman aikaisemmasta vaiheesta.

Suomen sanomalehtimarkkinoilla elettiin 1970- ja 1980-luvuilla vahvaa kasvun aikaa. Lehtien levikit ja peittoprosentit olivat kasvaneet siihen pisteeseen, että sanomalehti tavoitti lähes koko väestön (Lehto, 2006: 299). 1940-luvulta asti nousussa ollut sanomalehtien määrä kipusi vuonna 1990 ennätyselliseen 252 kappaleeseen (Sanomalehtien liiton nettisivut). Tässä tutkimuksessa aineistona käytettävän Helsingin Sanomien maantai-lauantai –levikki oli samana vuonna reilut 477 200 ja sunnuntailevikki hieman yli 565 000 (sähköpostikirjeenvaihto Olli Aaltosen, Levikintarkastus Oy, kanssa).

1990-luvulle tultaessa taloustilanteen heikkeneminen pysäytti mediamarkkinoiden kasvun. Heikki Luostarisen ja Turo Uskalin (2006: 195) mukaan ”[s]uomalaisen mediamaiseman suurin murros ajoittui 1990-luvun alkuvuosiin”. Laman aiheuttama suurtyöttömyys johti sanomalehtitilausten rajuun vähenemiseen. 7-päiväiset sanomalehdet menettivät vuosikymmenen alussa 157 000 lukijaa, eikä tilanne muuttunut talouden kääntäytyä nousuun. 1990-luvun aikana sanomalehtitilaukset vähenivät yhteensä 271 000 kappaleella (Mervola, 1998: 62-63.) Tästä aiheutuneet taloudelliset vaikutukset olivat merkittävät. Ilmoitustulot romahtivat ja jo pelkästään vuosien 1990 ja 1992 välisenä aikana suomalaisen joukkoviestinnän kokonaisliikevaihdosta katosi yli miljardi markkaa (Luostarinen ja Uskali, 2006: 195; Raittila ja Kupari, 1999: 14). Samalla useat poliittiset kakkoslehdet lakkasivat ilmestymästä ja jopa yksi suuri valtakunnallinen päivälehti, Uusi Suomi, katosi mediakentältä kokonaan vuonna 1991 (Luostarinen ja Uskali, 2006: 195). Taloudellisesti heikkojen sanomalehtien kato näkyi suurimman, eli Helsingin Sanomien, levikin kasvuna. Vuonna 1992 Helsingin Sanomien maantai-lauantai -

levikki oli vajaat 486 900 ja sunnuntailevikki vajaat 576 700 (Olli Aaltonen, Levikintarkastus Oy). Kahdessa vuodessa valtakunnan ykkössanomalehti oli siis nostanut levikkiään noin 10 000 kappaleella.

Lama ei ollut ainoa syy mediakentän myllerrykseen. Se toki heikensi suomalaisten kulutusmahdollisuuksia ja nosti sanomalehtien reaalihintoja, mutta muutoksia olisi ollut luvassa ilman huonoa taloustilannettakin. Vuosikymmenen vaihteen Suomessa koettiin yhteiskunnallisia muutoksia, jotka loivat omanlaisia paineita mediayhtiöille (Uotila, 1998: 48). Luostarinen ja Uskali (2006: 179) toteavat, että ”[s]uomalaisen yhteiskunnan avautuminen kansainväliselle kilpailulle 1980-luvulla ja kylmä sodan päättyminen 1990-luvun alussa muuttivat suuresti suomalaista asenneilmastoa. Yritystalouden tehokkuus ja kilpailua korostavat opit siirtyivät yhteiskunnan eri alueille”. Asenteiden lisäksi uuteen kilpailutilanteeseen vaikuttivat mediakentän haltuunsa ottanut televisio ja kysyntään vastannut laajentuva aikakaus- ja erikoislehdistö (Mervola, 1998: 67). Uuteen kilpailutilanteeseen vaikuttivat myös mediaomistuksen uudelleenjärjestelyt, jotka johtivat leirijakoon. Sanomalehtiala ketjuuntui ja mediataloista kehittyi entistä selvemmin omistajilleen voittoa tuottavia liikeyrityksiä (Luostarinen ja Uskali, 2006: 194-195). Samalla sanomalehtien viimeiset poliittiset piirteet katosivat (Lehto, 2006: 423; Väliverronen, 2009: 15). Erinomainen esimerkki poliittisuuden katoamisesta on vasemmistoliiton Kansan Utisten päätoimittajan Yrjö Raution toteamus lokakuulta 1996, että Aamulehden pääkirjoitukset ovat niin hyviä, että ne sopisivat hänen lehteensä (Perko, 1998: 19).

1990-luvun puoliväliin tultaessa lama oli selätetty ja talous oli nousussa. Uudesta kilpailutilanteesta itsensä löytäneet sanomalehdet eivät kuitenkaan saaneet takaisin kaikkia menetettyjä lukijoita ja mainostajia. Mediakentälle ilmestyneet ilmaisjakelulehdet ja paikallisradiot tyydyttivät yhä useamman paikallisuutistarpeet, kun taas televisio ja myöhemmin internet pitivät huolen valtakunnallisten sekä kansainvälisten uutisten levittämisestä (Raittila ja Kuparinen, 1999: 15). Tästä huolimatta mainonnan kasvu 1990-luvun puolivälistä lähtien teki sanomalehdistä taloudellisesti kannattavia (Väliverronen, 2009: 15). Vanhoihin ennätyslevikkeihin ei kuitenkaan ollut enää paluuta (Lehto, 2006: 299).

Uudelle vuosituhannele tultaessa sanomalehdistön hyvä taloudellinen tilanne jatkui, vaikka se joutuikin yhä kovemmin kamppailemaan mainostuloista muiden medioiden kanssa (Väliverronen, 2009: 15-16). Vuonna 1994 Suomen joukkoviestintämarkkinoiden kokonaisarvo oli euroissa vajaat 2,6 miljardia. Tästä summasta se kasvoi melko tasaisesti aina vuoteen 2008 asti. Tällöin

joukkoviestintämarkkinoiden kokonaisarvo oli kasvanut reiluun 4,4 miljardiin euroon. (Joukkoviestimet 2002, 2009). Huikean kasvun taustalla oli 1990-luvulla tapahtunut mediakentän vapautuminen, jossa valtiolliset ohjausmekanismit saivat väistyä liiketoiminnallisuuden tieltä (Herkman, 2009: 35). Tämä median markkinoituminen johti Suomessa ennennäkemättömiin mediaomistuksen järjestelyihin, joista mainitsin aiemmin. Herkman nostaa esimerkiksi vuosien 1997 ja 1998 aikana mediakentälle ilmestyneet kilpailevat konsernit, Alma Median ja SanomaWSOY:n, ”joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli jo vuonna 2001 suurempi kuin kymmenen seuraavaksi suurimman mediayhtiön liikevaihto yhteensä”. Uudet suuret konsernit toimivat aikaisempaa laaja-alaisemmin. Ne julkaisivat lehtiä, kustansivat kirjoja ja toimivat sähköisessä viestinnässä (emt: 35), joka kasvatti vuosien 1998 ja 2008 välisenä aikana osuuttaan joukkoviestintämarkkinoista kahdeksalla prosentilla (Nikunen, 2011: 23).

Monialaistumisen lisäksi suomalaiset mediatalot kansainvälistyivät. Esimerkiksi nykyään Sanomana tunnettu ”SanomaWSOY laajentui 2000-luvun alussa vahvasti ulkomaille ja oli johtava aikakauslehtijulkaisija Benelux-maissa ja Itä-Euroopassa” (Herkman, 2009: 36). Juuri ennen taantumaa vuonna 2007 Sanoman liikevaihdosta yli puolet kertyi kotimaan ulkopuolisesta liiketoiminnasta (The Nordic Media Market, 2009: 24).

Kaikki tämä kehitys on johtanut Suomessa siihen, että ”suuret ja keskisuuret mediayritykset ovat tahkonneet huikeita 12-20 prosentin liikevoittoja, ja omistajat ovat tottuneet tähän” (Vehkoo, 2011: 32). Toki kilpailu on kiristynyt, etenkin internetin myötä. Kiristyneessä kilpailutilanteessa toimitukset kamppailevat aikaisempaa verisemmin yleisöstä ja mainostajista. Tämä on johtanut journalismiin, jonka sisällöt määrittävät yleisön ja mainostajien kiinnostuksen perusteella. 1990-luvulta lähtien koventunut kilpailu ei ole johtanut monipuolisuuden kasvuun, vaan mediakentä on samankaltaistunut (Perko, 1998: 19). Herkman (2009: 41) nimittää tällaista journalismia ”tulosjournalismiksi”, jonka viimekätisenä tarkoituksena on tuottaa tulosta mediayhtiölle.

Mediayhtiöiden taloudellinen menestys ei vaientanut puhetta journalismin kriisistä, vaan 2000-luvun alussa puhe kiihtyi. Talouden lisäksi kriisissä nähtiin olevan journalismin uskottavuus ja laatu (Väliverronen, 2009: 7). Lopulta vuonna 2008 uhkakuvat saivat konkreettiset kehukset, kun Suomi ajautui taantumaa. Levikit ja mainosrahat pienenivät, mikä näkyi mediamarkkinoiden heikkenemisenä 15,8 prosentilla vuodesta 2008 vuoteen 2009 (Nikunen, 2011: 25). Suurimman kolhun sai sanomalehdistö, jonka ilmoitustulot vähenivät 21,6 prosentilla (emt: 25). Ainoastaan

internetin mediamainonta kasvoi kuudella prosentilla (emt: 25). Kansainvälinen talouskriisi pudotti vuodessa joukkoviestintämarkkinoiden kokonaisarvosta noin 200 miljoonaa euroa, mutta vuoden 2009 jälkeen markkinat ovat jälleen olleet nousussa. Vuonna 2011 niiden arvo oli reilut 4,3 miljardia euroa. Markkinoiden arvon kasvu johtuu lähes yksinomaan sähköisestä viestinnästä, jonka arvo kaksinkertaistui vuoden 2001 ja 2011 välisenä aikana (Joukkoviestimet 2002, 2009, 2011).

Sanomalehtipuolella yksi ajanjakso päättyi vuoden 2011 lopussa, kun arvonlisäverolaki muuttui. Sanomalehti- ja aikakauslehtien tilausmaksun arvonlisävero nousi 0 prosentista 9 prosenttiin vuoden 2012 alusta alkaen. Vielä on liian aikaista sanoa, kuinka lakimuutos on vaikuttanut lehtien levikkeihin. Vuonna 2012 Helsingin Sanomien levikki oli vajaat 338 000 (Levikintarkastus Oy). Toisaalta sitä on vaikea erottaa heikon taloustilanteen aiheuttamasta levikkikadosta.

Toinen merkittävä muutos tapahtui vuoden 2012 loppupuolella, kun Helsingin Sanomat otti käyttöön maksumuurin, joka teki verkkouutisista maksullisia (HS 16.11.2012). Verkossa julkaistut muistokirjoitukset tosin jäivät maksumuurin ulkopuolelle, eli ne säilyivät ilmaisina sisältöinä.

3.2.2 Journalismin tekemisen muutos

On itsestään selvää, että journalismin taloudelliset muutokset ovat vaikuttaneet toimittajan työhön. 1990-luvun laman aloittamat säästökuurit ovat pienentäneet toimitusten kokoja ympäri maata. Sama kehitys toistui talouden ajauduttua kriisiin 2000-luvulla. Vuonna 2009 yhteensä 189 toimittajaa sai lähtöpassin (Vehkoo, 2011: 28). Nyt toimituksissa tehdään enemmän vähemmällä.

Suurin muutos tulee kuitenkin teknologian saralta. Kahdessakymmenessä vuodessa lähes kaikissa medioissa on siirrytty tietokonepohjaisten järjestelmien käyttöön (Herkman, 2009: 37). Tämän ”[d]igitalisoinnin myötä monialaiset mediakonsernit ovat voineet etsiä synergiaetua viestinten välisestä yhteistyöstä niin tuotannossa kuin markkinoinnissa” (emt: 37). Viestinten välinen yhteistyön kasvu on haastanut toimittajat kartuttamaan monimediallisia taitojaan. Tapani Huovila (1998: 228-229) kuvaa toimittajan työn muutosta viestintäteollisuuden liukuhihnatyöläisestä koko toimitustyöprosessin hallitsevaksi käsityöläiseksi. Esimerkiksi omassa työssäni Ylellä olen huomannut, että tv-juttua tekevältä toimittajalta voidaan odottaa sähköttä radioon ja erillistä juttua nettisivuille. Useiden välineiden hallitsemisen lisäksi toimittajalta odotetaan yhä enemmän yleistoimittajuutta. Erilaiset erikoistoimittajuudet

on purettu, kun toimenkuvista on pyritty luomaan laaja-alaisia. (Nikunen, 2011: 47).

Internetin suosion kasvu 2000-luvulla lisäsi verkkolehtien suosiota.

Ensimmäiset suomalaiset lehdet ilmestyivät verkkoon vuonna 1995 (Huovila, 1998: 230), Helsingin Sanomat vuonna 1996. Tästä alkanut kehitys haastoi sanomalehdet taloudellisesti ja sisällöllisesti. ”Taloudellisesti internetin ilmaistarjonta uhkaa murtaa journalismin perinteisen rahoituspohjan. Sisällöllisesti internet on kiristänyt medioiden välistä kilpailua ja muuttanut journalismin online- uutistuotannoksi” (Väliaverronen, 2009: 21). Internet on muuttanut toimitusten aikakäsitystä. Online-uutistuotannon myötä journalismin vauhti on kasvanut huimasti, kun deadlineet ovat kadonneet. Lisääntyneen kiireen takia toimittajilla ei samalla tavalla aikaa paneutua tehtäviinsä ja pohtia tehtävää juttua kuin ennen (Nikunen, 2011: 49).

Samalla, kun toimittaja tuskailee kiireen kanssa, toimituksen ulkopuolella kuka tahansa voi toimia julkaisijana. Kaikki tarvittavat työkalut löytyvät ihmisten taskuista. Julkaisualustana toimii internet (Vehkoo, 2011: 17). ”Siinä, missä lehdistön vartioimapaikka ennen seiso, on nykyään ammottava reikä. Ensin siitä rynnistivät kansalaiset kännykkäkameroineen ja sitten vielä sosiaalinen media potki sen lopullisesti saranoiltaan” (emt: 12). Vehkoo (emt: 18) kuitenkin muistuttaa, ettei yksittäinen uutisosuma tee bloginpitäjästä journalistia. Sosiaalinen media on kuitenkin luonut tarjonnan, jota vastaan valtamedia ei voi taistella (emt: 13).

3.3 Aikaisempi tutkimus

Suomessa nekrologeista ei löydy paljoakaan aikaisempaa tutkimusta. Vähäisestä määrästä suurin osa on tehty kielitieteen näkökulmasta. Näissä Pro gradu -tutkielmissa on lähinnä tarkasteltu nekrologia tekstilajina (Hinttala, 2004; Laine, 1999). Vertailen omia tuloksiani myös näihin tutkielmiin siltä osin kuin se on mahdollista.

Ulkomailla nekrologeja on tutkittu runsaasti 1970-luvulta lähtien mediatutkimuksen kasvattaessa suosiotaan. Etenkin sukupuolien välisien erojen tutkiminen lisäsi kiinnostusta nekrologeihin, joista etsittiin viitteitä kuoleman jälkeisestä syrjinnästä (Starck, 2008a: 911-912). Useat Yhdysvalloissa ja Australiassa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana tehdyt tutkimukset osoittavat, että suurin osa nekrologeista käsittelee miehiä. Miesten ja naisten suhde muistokirjoituksissa on suurin piirtein 4:1 (Starck, 2006: 105). Tästä huolimatta suurin osa muistokirjoitusten lukijoista on naisia (Bates, Monroe & Zhuang, 2009: 11). Internetissä muistokirjoituksia julkaisevan Legacy.comin lukijoista 71,8 prosenttia on naisia (emt).

Legacy-sivustoa voidaan verrata Helsingin Sanomien Muistot-palveluun.

Tähän mennessä kattavin tutkimus nekrologeista on varmasti John Ballin ja Jill Jonnesin vuonna 2000 julkaisema *Fame at Last* -tutkielma, jonka aineistona käytettiin 9325 muistokirjoitusta *New York Times* -sanomalehdestä vuosien 1993 ja 1999 väliseltä ajalta. Ball ja Jonnes määrittivät aineistosta vainajien ammatin, koulutuksen, sukupuolen, iän, kuolinsyyn ja muistokirjoituksen pituuden. Ball ja Jonnes havaitsivat muun muassa, että 83 prosenttia muistokirjoituksista käsitteli miehiä (2000: 21), mikä vastaa edellä mainittua 4:1-suhdetta. Kuolinsyy kerrottiin 67 prosentissa nekrologeista (emt: 16). Vain yhdessä nekrologissa oli jätetty vainajan ikä kertomatta.

Britanniassa muistokirjoituksia on tutkittu melko laajasti. Bill Bytheway ja Julia Johnson (1996) ovat tutkineet *Guardian*-sanomalehden kesäkuussa 1995 julkaisemia muistokirjoituksia. Kyseessä on tyypillinen määrällinen tutkimus, jossa Bytheway ja Johnson tarkastelivat muun muassa kenestä muistokirjoituksia julkaistiin, kuka kirjoitti tekstit ja minkälainen kuvitus kirjoituksiin oli liitetty.

Bridget Fowler (2005) on käsitellyt muistokirjoituksia kollektiivisen muistin säilyttäjänä. Fowler tutki, miksi valitsemme juuri tietyt elämät muisteltaviksi. Hän näkee, että muistokirjoitukset ovat enemmän kuin sarja satunnaisten elämien muisteluita. Brittiläisiä muistokirjoituksia tutkineen Fowlerin mukaan muistokirjoitukset heijastelevat porvarillista maailmaa ja sen ihailemaa yksilön menestystä. Tämä näkyy muun muassa naisten aseman muuttumisessa muistokirjoituksissa. Vaikka naisten määrä ei ole Fowlerin mukaan kasvanut, heistä on perheenjäsenten sijaan tullut yksilöitä porvarillisen mallin mukaisesti (emt: 62-63.)

Niin ikään brittilehtiä tarkastellut Nigel Starck (2008a) on suorittanut määrällisen tutkimuksen neljän laatulehden (Starckin oma määritelmä) julkaisemista muistokirjoituksista. Starck tutki yli kolmen kuukauden ajalta *Timesin*, *Daily Telegraphin*, *Guardianin* ja *Independentin* julkaisemat yhteensä 1183 muistokirjoitusta. Samalla Starck haastatteli sanomalehtien muistokirjoitusosastojen toimittajia.

Brittilehtien lisäksi Starck on tarkastellut muun muassa pohjoisamerikkalaisia lehtiä. Starck (2008b) on tutkinut yhdysvaltalaisten ja kanadalaisten lehtien julkaisemia maksettuja laajennettuja muistokirjoituksia. Nämä vainajia ylistävät kirjoitukset ovat Starckin mukaan erittäin epäluotettavia, mutta toisaalta erittäin tuottoisia paikallislehdille. Etenkin raamattuvyöhykkeellä yleiset maksulliset muistokirjoitukset eivät ole levinneet Pohjois-Amerikasta muihin länsimaihin.

Lisäksi Starck (2009) on tarkastellut sitä, miten muistokirjoituksissa käsitellään vainajan seksuaalista suuntautumista. Toisessa hieman samantyyppisessä tutkimuksessa

Starck (2007) on käsitellyt muistokirjoituksiin liittyviä eettisiä kysymyksiä, muun muassa kuinka pitkälle yksityisyyden suoja ulottuu kuolleen henkilön kohdalla.

Myös muistokirjoitusten historiallista kehityksestä on julkaistu tutkimuksia. Elizabeth Barry (2008) on tarkastellut muistokirjoitusten yleistymistä 1700-luvun Britannian lehdistössä. Tuolloin printtimedian suosion kasvu mahdollisti sen, että kenestä tahansa saattoi tulla kuolematon. Tämä kehitys muokkasi kuuluisuuden ja kuoleman välistä suhdetta, joka ilmeni muistokirjoituksissa (emt: 260). Kirjoituksissa ei muisteltu pelkästään historiallisesti merkittäviä henkilöitä, vaan myös lyhytaikaisiksi jääneet kuuluisuudet saivat osansa (emt: 273).

Maantieteellisesti lähimpänä Suomea olevat tutkimukset löysin Islannista, missä muistokirjoitusten kirjoittaminen ja lukeminen on ”kansallinen pakkomielle” (Árnason *et al.* 2003: 268). Maan suurimmassa sanomalehdessä julkaistaan päivässä jopa kymmenen sivun verran muistokirjoituksia ja useat islantilaiset ovat ilmoittaneet juuri muistokirjoitukset lempiteksteikseen lehdistä (emt: 268). Nykyään lähes jokaisesta islantilaisesta kirjoitetaan muistokirjoitus ja joistakin jopa useampia (emt: 272-273). Islannissa muistokirjoituksen kirjoittaa vainajan tuttu, kollega tai omainen (Koester, 1995).

Arnar Árnason, Sigurjón Baldur Hafsteinsson ja Tinna Grétarsdóttir (2003) ovat selvittäneet, minkälainen islantilainen muistokirjoitus on ja miten se on vuosien varrella muuttunut. He tarkastelivat muistokirjoituksia osana laajempaa kehitystä suhtautumisessa suruun ja kuolemaan.

Islantilaiset muistokirjoitukset ovat tunteikkaita ja ne ovat usein kirjoitettu kirjeen muotoon. Árnason *et al.*:in mielestä islantilaiset muistokirjoitukset ovatkin kirjeitä vainajille (emt: 269). Tämän omaperäisen tyyliseikan he selittävät Islannin hengellisellä perinnöllä, jossa elävien ja kuolleiden välinen yhteys koetaan vahvana (emt: 276). Tunteellisuuden Árnason *et al.* uskovat nousevan siitä, että suhtautuminen suruun ja kuolemaan on muuttunut viime vuosina. Vuoden 1987 jälkeen maahan on syntynyt järjestöjä, jotka auttavat ihmisiä käsittelemään tunteitaan kohdatessaan kuoleman oli se sitten oma tai omaisen (emt: 275).

Toisin kuin Islannissa, Nigeriassa muistokirjoitukset ovat merkki asemasta. Olatunde Bayo Lawuyi (1991) on tarkastellut nigerialaissanomalehdissä julkaistuja muistokirjoituksia eliitin arvomaailman kautta. Lawuyin mukaan maksetut muistokirjoitukset ovat eliitin väline rakentaa itsestään kuvaa menestyjänä. Samalla muistokirjoituksilla pyritään oikeuttamaan oma asema. Vaikka maksetut muistokirjoitukset kiinnostavat nigerialaisia, niiden arvostus ei ole korkea (Lawuyi,

1990: 247).

Läpikäydessäni aikaisempia tutkimuksia kohtasi usein tekstejä, jotka käsittelevät kuolinilmoituksia. Esimerkiksi Udo Fries (1990) on tutkinut London Times - sanomalehden julkaisemia kuolinilmoituksia 200 vuoden ajalta. Fries'in tutkimuksen aineisto koostuu pääosin 25 vuoden välein valituista otoksista vuodesta 1785 alkaen. Kuolinilmoitukset kertovat mielestäni kuitenkin enemmän suhtautumisesta kuolemaan ja suruun kuin laajemmista yhteiskunnallisista seikoista. Tästä syystä en ole enempää perehtynyt kuolinilmoituksia käsitteleviin tutkimuksiin.

Muistokirjoitusten osalta etenkin määrällisten tutkimusten tulokset ovat olleet hyvin samansuuntaisia. Suuria eroavaisuuksia eri maanosien välillä ei oikeastaan ole. Myös kysymykset ovat hyvin samanlaisia. Voidaankin olettaa, että edellä mainitut seikat toteutuvat myös tämän tutkimuksen aineistossa.

Tältä pohjalta lähdän selvittämään sisällön erittelyn avulla, miten yhteiskunnan kehitys ja journalismin muutos näkyvät Helsingin Sanomien julkaisemissa muistokirjoituksista vuodesta 1992 vuoteen 2012. Sitä ennen tarkastelen muistokirjoituksia Helsingin Sanomissa.

4 Nekrologit Helsingin Sanomissa

4.1 Historia

Päivälehdessä tilalle vuonna 1904 perustettu Helsingin Sanomat on julkaissut erilaisia versioita muistokirjoituksesta viime vuosisadan ensimmäisistä vuosikymmenistä lähtien. Alussa merkittävien henkilöiden kuolemista kerrottiin lähinnä kronologisten luetteloiden avulla. 1920-luvulta lähtien lehdessä ilmestyi lähes päivittäin tavallisten ihmisten kuolemista kertovia tiedonantoja, joissa tavallisesti ilmoitettiin vainajan nimi, ammatti, kuolinaika ja -paikka, ikä sekä toisinaan omaiset. Joskus vainajasta saatettiin julkaista pidempi muistokirjoitus, jossa kerrottiin myös esimerkiksi opinnot, ammatti ja ansiomerkit. Niissä saatettiin myös kuvailla vainajan ominaisuuksia ja luonnetta.

Vainajia kohdeltiin teksteissä erittäin kunnioittavasti (Hinttala, 2003: 12-13.)

Sota-aikana 1940-luvulla Helsingin Sanomissa julkaistiin lyhyitä tiedonantoja rintamalla kaatuneista. Nämä kirjoitukset julkaistiin Isänmaan puolesta -otsakkeen alla. Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa muistokirjoitukset olivat vakiinnuttaneet asemansa sanomalehdessä. Ne olivat laajempia ja yksityiskohtaisempia kuin aikaisemmat muistokirjoitukset. Itse asiassa 1950-luvulla Helsingin Sanomien

muistokirjoitukset olivat pidempiä ja yksityiskohtaisempia kuin tänä päivänä. Niissä käsiteltiin muun muassa vainajan uraa ja sen merkitystä. Arviot näistä pysyivät yhä kunnioittavina (emt: 14-15.)

Muistokirjoitusten paikka lehdessä selkeytyi 1960-luvulla, kun niitä alettiin julkaista muiden perhettä koskevien uutisen yhteydessä Kuolleita-otsakkeen alla. Samalla kirjoituksista karsiutui kirjoittajan omat mielipiteet. 1970-luvulla kuva muistokirjoituksen yhteydessä yleistyi niin, että siitä tuli enemmän sääntö kuin poikkeus. 1980-luvulle tultaessa Helsingin Sanomien nekrologit alkoivat muistuttaa nykyisiä muistokirjoituksia. Uran lisäksi niissä kerrottiin vainajan harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista. Seuraavana vuosikymmenenä Helsingin Sanomien muistokirjoitukset kehittyivät omaksi lajikseen, kuolinuutiseksi, joita julkaistiin vuodesta 1989 lähtien. Hinttalan 2000-luvun alussa haastatteleman Helsingin Sanomien *Ihmiset*-osaston silloisen esimiehen Leila Välkevuiran mukaan kuolinuutinen on analysoiva teksti, jossa vainajaa käsitellään objektiivisesti. Kuolinuutista määrittävät siis journalistiset periaatteet, joihin ei kuulu vain hyvän puhuminen vainajasta (emt: 15-18.)

Samanlainen muutos suhtautumisessa vainajiin on tapahtunut myös muualla maailmassa. Esimerkiksi New York Timesin muistokirjoitusosaston päällikkönä vuosina 1965-76 toiminut Alden Whitman on todennut, että jos ihmiset eivät olleet pyhimyksiä eläessään, ei heistä pidä sellaisia tehdä heidän kuollessaan (Starck. 2006. 99). Muistokirjoituksia hallinnut vanha *nihil nisi bodum* -sääntö, jonka mukaan kuolleista ei pidä puhua (tässä tapauksessa kirjoittaa) pahaa (Starck, 2006: 100), on siis murenemassa. Myös *Ihmiset*-osaston nykyinen esimies Kimmo Oksanen on samoilla linjoilla. Tosin loan heittäminen ei kuulu muistokirjoitukseen.

4.2 Nykypäivä

"Mä kyllä kyseenalaistan tän Hesarin nykyisen käytännön, et sen isomman, kuvallisen kuolinilmoituksen voi kirjoittaa kuka tahansa kenestä tahansa. Ennen se oli sentään semmoinen eräänlainen statuksen merkki. Ikään kuin sitaatti siitä, että sä todella olet saanut elämässäsi jotain aikaiseksi. Nyt siellä voi olla kuka tahansa dosentti tai historianopettaja vaan, josta joku yhtä nobody-ystävä on kirjoittanut muistokirjoituksen. Hei, joka toinen on dosentti tai historianopettaja. Kyl siin pitäis edelleen olla jonkun näköinen karsintasysteemi. Must sen pitäisi olla semmoinen kuolleiden kuka-kukin-on."

Sketsiohjelma Ihmebantu, Yle 2009

Vielä 2000-luvun alussa Helsingin Sanomien julkaisemat muistokirjoitukset olivat pääosin lehden omien toimittajien, avustajien tai ulkopuolisten asiantuntijoiden kirjoittamia. Vainajan sukulaisten kirjoittamat muistokirjoitukset olivat harvinaisia (Hinttala, 2003; 24-25). Tällä hetkellä tilanne on toinen. Nykyään suurin osa Helsingin Sanomien julkaisemista nekrologeista tulee toimituksen ulkopuolelta. Kirjoittaja on usein vainajan omainen, ystävä tai kollega. *Ihmiset*-osaston nykyinen esimies Kimmo Oksanen (haastattelu 25.9.2012) kuvailee muistokirjoitusten julkaisemista palvelujournalismiksi. Oksanen mukaan lähes kaikki lehteen lähetetyt nekrologit julkaistaan, joko paperilehdessä tai verkkosivuilla olevassa Muistot-palvelussa. Muistokirjoituksen täytyy vain täyttää kolme vaatimusta: tekstistä pitää löytyä syntymäaika ja -paikka, kuolinaika ja -paikka sekä mukana pitää olla valokuva. Kaikki lehteen lähetetyt muistokirjoitukset tarkistetaan kuten tavalliset uutistekstit. Oksanen mukaan ulkopuolelta tulevat nekrologit ovat luotettavaa materiaalia, vaikka internet on madaltanut kynnystä huijauksiin. Nekrologit myös editoidaan julkaisukelpoisiksi.

Vaikka lähes kaikki lehteen lähetetyt muistokirjoitukset julkaistaan, on niille asetettu jonkinlaiset journalistiset kriteerit. Ensimmäinen on henkilön merkittävyys. Jos merkittävä henkilö kuolee, kriteeri täyttyy ja nekrologi tehdään heti seuraavan päivän paperilehteen. Tätä Oksanen kuvaa uutisnekrologiksi. Tekstin kirjoittaa paras mahdollinen kiinni saatava journalisti. Joistakin merkittävistä henkilöistä, ”potentiaalisista vainajista”, on Helsingin Sanomissa valmiina nekrologi kuvituksineen. Mikäli henkilö ei uutiskriteereitä vasten ole merkittävä, täytyy hänen elämän tarinansa olla kiehtova. Jos nekrologien alkuaikoina itse kuoleman piti olla kiinnostava, niin nykyään tarvitaan kiinnostava elämä. Jos näin ei ole, niin nekrologi täytyy olla todella hyvin kirjoitettu, Oksanen kertoo. Kolmas kriteeri on nekrologin kirjoittaja. Tämä kohta yhdistyy edelliseen kriteeriin. Esimerkiksi presidentti Mauno Koiviston kirjoittama nekrologi julkaistaisiin, koska se kertoisi vainajan lisäksi myös kirjoittajasta. Viimeinen kriteeri on se, että seuraavan päivän lehdessä on reikä ja se on täytettävä. Silloin saatetaan julkaista nekrologi, joka ei muuten ylittäisi julkaisukynnystä. Jos täytenekrologia ei löydy, täytyy jonkun kirjoittaa kolumni.

Helsingin Sanomien paperiversiossa muistokirjoitukset on sijoitettu lehden C-osion viimeiselle sivulle, joka on nimetty *Ihmiset*-osioksi. Joskus nekrologi saattaa päätyä lehden muuhun osaan. Tämä johtuu lähinnä painoteknisistä seikoista. HS:n C-osa lähtee painoon kello 18, mikä saattaa joskus johtaa siihen, että kiireellinen nekrologi ilmestyy esimerkiksi kotimaa-sivuilla, jotka menevät painoon vasta kello 22.

Esimerkiksi Aatos Erkon nekrologi ilmestyi kotimaan uutissivuilla. Tosin tässä tapauksessa kyseessä oli päivän pääuutinen, joten sen päätyminen kotimaa-sivuille tuskin johtui aikatauluongelmista.

Nekrologeja ei julkaista joka päivä, kun taas joinakin päivinä niitä julkaistaan useampia. Nekrologien tilalla saattaa olla esimerkiksi pieni henkilöhaastattelu. Ensisilmäyksellä nämä erottaa siitä, että henkilöhaastattelussa on värikuva, kun taas nekrologeissa kuva on aina mustavalkoinen. Poikkeuksen tähän tekevät joidenkin taiteilijoiden muistokirjoitukset, joihin on saatettu liittää henkilön tekemä taideteos. Näissä kuvissa on ymmärrettävästi värit.

Keväästä 2011 lähtien Helsingin Sanomat on julkaissut muistokirjoituksia myös verkkosivuillaan. Muistot-palvelussa julkaistaan kaikkien lehdessä ilmestyneiden nekrologien lisäksi myös lehteen mahtumattomat nekrologit. Oksasen mukaan sivustolla on viikoittain 3000 - 4000 kävijää, mutta nuorta sukupolvea kiinnostavan henkilön kuollessa (esim. Steve Jobs) kävijämäärä nousee tuhansilla. Itse paperilehdessä pelkästään Muistot-palvelussa julkaistuihin nekrologeihin viitataan pienellä ”muistamme”-osiolla, jossa on vainajan nimi ja kuva.

Oksasen mukaan kyseessä on tietoinen pyrkimys nostaa nekrologien profiilia. Palvelun perustamiseen vaikutti myös lehteen lähetettyjen nekrologien suuri määrä. Julkaisuaajat venyivät omaisten kannalta sietämättömän pitkiksi, kun julkaisua saattoi odottaa yli kaksikymmentä muistokirjoitusta. Palvelu on selvästikin auttanut tähän ongelmaan. Haastatteluhetkellä Oksasella oli varastossa ainoastaan yksi nekrologi. Britanniassa sanomalehdet julkaisevat nekrologit viiveellä, mikä viittaa siihen, että aika ja kilpailu eivät vaikuta nekrologien julkaisuun. Joissakin tapauksissa nekrologi julkaistaan, kun kuolemasta on kulunut jo yli kuukausi (Starck, 2008a: 919). Oksasen mukaan Helsingin Sanomissa nekrologin julkaisupäivään vaikuttaa ennemminkin se, että milloin nekrologi on lähetetty toimitukseen.

5 Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten yhteiskunnan rakenteiden muutokset näkyvät muistokirjoituksissa. Tätä varten tutkin sitä, (1) keistä muistokirjoituksia kirjoitetaan. Erottelen heidät sukupuolen, iän, kansalaisuuden ja ammatin perusteella. Lisäksi käyn läpi, (2) minkälaisia tekstejä muistokirjoitukset ovat ja miten ne ovat

journalistisesti muuttuneet. Tähän liittyen selvitän myös sen, (3) ketkä muistokirjoituksia kirjoittavat.

Tämä lisäksi tarkastelen muistokirjoituksia journalismin murroksen näkökulmasta. Muistokirjoitukset eivät ole uutisten tapaan journalistisia tekstejä, mutta niitä julkaistaan lehdissä, joihin media-alan muutokset vaikuttavat. Tältä pohjalta pohdin, miten journalismin muutokset heijastuvat muistokirjoitus-genreen.

5.2 Aineiston esittely

Valitsin tutkimusaineistokseni Helsingin Sanomien julkaisemat muistokirjoitukset, koska se on Suomen ainoa valtakunnallinen sanomalehti, joten sen muistokirjoitusten voidaan nähdä käsittelevän koko maan kannalta merkittäviä henkilöitä. Tosin lehden *Ihmiset*-osaston esimies Kimmo Oksanen (25.9.2012) totesi kahdenkeskisessä keskustelussa, että Helsingin Sanomat on pääkaupunkiseudun paikallislehti, joka on myös valtakunnallinen. Pääkaupunkiseutulaisuus painottuu siis jonkin verran myös lehden julkaisemissa muistokirjoituksissa.

Tarkastelen Helsingin Sanomien julkaisemia muistokirjoituksia kahdella eri aika välillä. Aineiston ensimmäinen osa koostuu vuoden 1992 ensimmäisellä puoliskolla julkaistuista kirjoituksista ja toinen vuoden 2012 ensimmäisten kuuden kuukauden aikana julkaistuista kirjoituksista. Kumpikin vuosi oli karkausvuosi, joten kumpikin aineisto on koottu yhtä monesta päivästä. Valitsi kahdenkymmenen vuoden tarkasteluväli, koska arvelen sen paljastavan jotain yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Hankin vuoden 1992 muistokirjoitukset Helsingin kaupunginkirjaston mikrofilmeiltä. Vuonna 1992 nekrologit julkaistiin *Tänään*-osastolla lehden A4-sivulla, eli heti uutisten otsikkosivun jälkeen. Samalla *henkilöuutissivulla* julkaistiin muun muassa syntymäpäivähaastatteluja, tiedotuksia väitöksistä, palkinnoista, kunniamerkeistä, siitepölytilanteesta ja apurahoista. Aineiston hankinnassa ilmeni ainoastaan kerran ongelma, kun yhdeltä mikrofilmiltä puuttui 12.1. päivän lehden A4-sivu. Sain tämän sivun hankittua myöhemmin Helsingin Sanomien omasta arkistosta. 1.1.-30.6.1992 aikana Helsingin Sanomissa julkaistiin yhteensä 234 nekrologia.

Vuoden 2012 nekrologit keräsin Helsingin Sanomien verkkoarkistosta löytyvistä näköislehdistä. Vuonna 2012 muistokirjoitukset ilmestyivät lehden C-osan viimeisellä sivulla *Ihmiset*-osastolla, jossa yleensä pääjuttuna oli henkilöhaastattelu. Lisäksi sivulla julkaistiin kolumneja ja vanhoja uutisia ”HS 50 vuotta sitten” -otsikon alla. Muistokirjoitusten lisäksi *Ihmiset*-osastolla julkaistiin kuvallinen ilmoitus

jokaisesta Muistot-palvelussa ilmestyneestä muistokirjoituksesta. Puolen vuoden aikana *Ihmiset*-osastolla julkaistiin 160 muistokirjoitusta, eli huomattavasti vähemmän kuin 20 vuotta aikaisemmin.

Tämän jälkeen kävin läpi kaikki verkossa olevan Muistot-palvelun nekrologit. Tässä vaiheessa löysin vielä viisi kappaletta muistokirjoituksiksi määriteltyjä tekstejä, jotka olivat ilmestyneet lehden muissa osissa. Näin lehdessä julkaistujen muistokirjoitusten määrä nousi yhteensä 165 kappaleeseen. Esimerkiksi urheilusivuilla 17. päivä tammikuuta ilmestynyt uutinen moottoripyöräilijä Mika Ahon kuolemasta löytyy myös Muistot-palvelusta ilman uutisen otsikkoa ja alaotsikkoa. Muilta osin teksti on täysin sama. Utissivuilla ilmestyneiden kuolinuutisten tyyli on tavallisia muistokirjoituksia uutismaisempia, mikä on ymmärrettävää, koska ne on alun perin kirjoitettu uutisiksi eikä muistokirjoituksiksi. Muuten Muistot-palvelun kirjoitukset eivät eroa tekstillisesti lehdessä julkaistuista nekrologeista. Joissakin tapauksissa kuva on toinen.

Aineistostani on kaksi henkilöä, joista löytyy kaksi muistokirjoitusta. Kelan entisestä pääjohtajasta Jaakko Pajulasta on lehdessä ilmestyneen muistokirjoituksen lisäksi toinen kirjoitus Muistot-palvelussa. Lehdessä ilmestyneen muistokirjoituksen on laatinut Helsingin Sanomien toimittaja, ja ainoastaan verkossa ilmestyneen tekstin on kirjoittanut Pajulan työtoveri ja perheystävä. Toinen kaksi muistokirjoitusta omaava henkilö on Tampereen yliopiston emeritusprofessori Erkki Koivisto, jonka molemmat muistokirjoitukset ilmestyivät ainoastaan verkossa. Olen laskenut aineistooni mukaan vain yhden muistokirjoituksen kummaltakin henkilöltä. Pajulan kohdalla valitsin lehdessä ilmestyneen muistokirjoituksen. Otan kuitenkin mukaan kaikki muistokirjoituksen, kun tarkastelen muistokirjoitusten kirjoittajia ja heidän suhdettaan kirjoituksen henkilöön.

Aineistossani on yhteensä 95 kappaletta ainoastaan Muistot-palvelussa julkaistuja kirjoituksia. Helsingin Sanomat siis julkaisi 1.1.-30.6.2012 yhteensä 260 muistokirjoitusta. Muistokirjoitusten määrä paperilehdessä on siis vähentynyt kahdessakymmenessä vuodessa noin 70 kappaleella, eli noin 30 prosentilla. Kun verkossa julkaistut nekrologit lasketaan mukaan, määrä on kuitenkin kasvanut reilulla 20 kappaleella.

5.2.1 Nekrologin rakenne

Ensimmäiseksi käsitelen muistokirjoitusten rakennetta. Tällä pyrin antamaan kuvan

siitä, minkälaisia tekstejä Helsingin Sanomien julkaisemat muistokirjoitukset ovat. Ensimmäiseksi on todettava, että muistokirjoitukset ovat säilyneet sisällöllisesti ja tyyllillisesti erittäin samanlaisina 20 vuoden ajan. Selkein muutos muistokirjoituksissa koskee kuvitusta, joka on hieman lisääntynyt. Vuoden 1992 aineistossa on kolme ulkomaalaisesta ja yksi suomalaisesta henkilöstä kirjoitettua nekrologia, joissa ei ole kuvaa. Muuten muistokirjoituksissa on mukana yleensä passikuvaa muistuttava kuva henkilöstä. Vuoden 2012 aineiston jokaisessa kirjoituksessa on mustavalkoinen kuva, joka usein on asetelmaltaan vapaamuotoisempi kuin 20 vuotta aikaisemmin. Lisäksi taiteilijoiden tai valokuvaajien muistokirjoituksen yhteydessä saattaa olla värikuva henkilön teoksesta. Tällaisia kuvia ei esiinny vuoden 1992 aineiston kirjoituksissa.

Tekstillisiä eroja ei esiinny paljoakaan. Ainoastaan muutama Muistot-palvelussa julkaistu teksti eroaa merkittävästi muusta aineistosta. Yleisesti suurimmat erot löytyvät kirjoitusten pituuksissa. Esimerkiksi vuoden 2012 aineiston pisin muistokirjoitus on koko aukeaman juttu ministeri Aatos Erkosta, kun taas lyhyin kirjoitus on neljän lauseen mittainen. Erikoissairaanhoidaja Aino Thelma Tuulikki Arramon pojan kirjoittama muistokirjoitus on julkaistu Muistot-palvelussa.

Vaikka nekrologi viittaa kuolemaan, se käsittelee elämää. Itse asiassa kuolema saatetaan sivuuttaa yhdellä lauseella kirjoituksen alussa. Ylen Radio 1:n Aristoteleen kantapää -ohjelmassa (27.5.2011) nekrologeja keräilevä toimittaja ja kirjailija Minna Lindgren kuvailee suomalaisia nekrologeja kaavamaisiksi. Niitä voidaan pitää ansioluettelona ilman ylisanoja. Lindgren kuitenkin arvioi, että tulevaisuudessa nekrologien sisältö muuttuu. Esimerkiksi vasta viime aikoina muistokirjoituksiin on ilmestynyt golf harrastukseksi. Seuraava on hänen määritelmänsä nekrologin muodosta:

”Ensimmäiseen kappaleeseen tulee titteli, nimi, kuolinsyy ja päivä, ikä ja syntymäaika – ehkä myös paikat. [---] Ja kuolinsyissä on kaksi, että joko pitkäaikaiseen sairauteen tai vaikeaan sairauteen. Tai sitten äkillisesti tai sairauskohtaukseen. Yli 80-vuotiasta ei tarvitse sanoa mihin hän kuoli. [---] Sen jälkeen tulee koulutus, ylioppilaaksi tulo, valmistuminen akateemiseen loppututkintoon – koska vain heistä kirjoitetaan nekrologeja. Sotilasura mielellään ja sotilasarvo ainakin. Ja sitten tulee työ ja se on se pääsisältö. Yleensä on yksi työnantaja ja häntä on palveltu uskollisesti noin 40 vuotta. Tittelit on vaihtunut, kun ura on edennyt. Ja sitten yleensä kuollut on tehnyt jotain uraauurtavaa – se mainitaan. Sitten hän on ollut jossain järjestössä puheenjohtajana. Hän on saanut jotain kunniamerkkejä, palkintoja, arvonimiä. Ne lisätään. Ja sitten, jos lopussa on tilaa, niin sitten nopeasti lyhyesti harrastus ja persoona.”

Lindgrenin kuvaama muistokirjoitus on hyvin lähellä Starckin määritelmää

yhteenvedävästä (snapshot) nekrologista. Lindgrenin listaan Starck lisää vainajan lempinimen (jos relevantti), vanhemmat, varhaisvuosien asuinpaikan tai -paikat, avioliitot tai muut parisuhteet, jälkikasvun, myöhemmät asuinpaikat ja suremaan jäävät. (Starck, 2006: 225)

Lindgrenin mukaan nekrologeja julkaistaan lähes kenestä tahansa. Hänen mielestään nykyiset nekrologit vastaavat lukijoiden käsitystä siitä, kenestä pitää kirjoittaa muistokirjoitus. Niissä korostuu työn ja ahkeruuden arvostus (Aristoteleen kantapää, 27.5.2011). Nekrologit siis kertovat ihmisten lisäksi – tai heidän kauttaan – yhteiskunnasta. Aineistoa läpi käydessä myös itselleni muodostui tämä käsitys.

Suomessa nekrologeja voi verrata yleisönosastokirjoituksiin, sillä ne eivät yleensä ole toimituksen tuottamaa sisältöä. Nekrologin kirjoittaja on yleensä vainajan ystävä, omainen, läheinen, työtoveri tai alainen. Lindgrenin mukaan ainoastaan tunnetuista henkilöistä, taiteilijoista ja toimittajista toimitukset kirjoittavat itse. Sama pätee ulkomaalaisiin henkilöihin (Aristoteleen kantapää, 27.5.2011.)

Helsingin Sanomien julkaisemat muistokirjoitukset eivät ole niin suppeita kuin Lindgren antaa ymmärtää. Kaikki Lindgrenin mainitsevat seikat kyllä tulevat esille kirjoituksissa, mutta etenkin vuoden 2012 aineistossa vainajan persoona tuodaan tekstissä usein esille. Tietenkin täytyy ottaa huomioon, että Lindgren kuvaili muistokirjoitusten rakennetta kärjistäen.

5.3 Metodin esittely

Tuomi ja Sarajärvi (2004) jakavat sisällönanalyysin sisällön erittelyyn ja sisällönanalyysiin. Sisällön erittelyssä aineistoa käsitellään kvantitatiivisesti, kun taas sisällönanalyysissä aineistoa analysoidaan laadullisesti. Tässä tutkimuksessa käytän sisällön erittelyä, eli tarkastelen aineistoa määrällisesti. Etsin aineistosta toistuvasti esiintyviä määritelmiä, joista luon määrällisiä jaotteluja. Näiden perusteella pyrin rakentamaan kuvan Helsingin Sanomien muistokirjoituksista ja niiden suhteesta vallitsevaan yhteiskuntaan.

6 Analyysi

6.1 Nekrologien kirjoittajat

Ensimmäiseksi selvitän, ketkä muistokirjoituksia kirjoittavat. Kuten aikaisemmin kävi ilmi, Helsingin Sanomilla ei ole omaa nekrologi-toimitusta, vaan suurin osa teksteistä tulee toimituksen ulkopuolelta.

Aloitan tarkastelun vuoden 1992 aineistosta, jossa muistokirjoituksen kirjoittaja mainitaan yhteensä 32 kertaa, eli 13,7 prosentissa kirjoituksista. Mainittujen kirjoittajien joukossa ovat muun muassa teatteri- ja televisiokriitikko Jukka Kajava, kriitikko Seppo Heikinheimo ja juuri ennen tämän tutkielman valmistumista potkut Helsingin Sanomien vastaavan päätoimittajan paikalta saanut Mikael Pentikäinen. Yhden muistokirjoituksen on kirjoittanut toimittaja Jaakko Hautamäki, jonka oma muistokirjoitus on osa vuoden 2012 aineistoa. Ilman tekijän nimeä olevat muistokirjoitukset lienee saapuneet toimituksen ulkopuolelta. 5.1.1992 lehdestä löytyy seuraavanlaiset ohjeet muistokirjoitusten kirjoittajille otsikolla *Yhteistiedot aina myös kuolinuutisiin*:

”Kuolinuutisia eli nekrologeja julkaistaan henkilöutissivulla toimituksen harkinnan mukaan. Aineisto lähetetään toimitukseen kirjallisesti. Tekstejä ei välttämättä julkaista sellaisenaan, vaan toimitus käsittelee ne muun aineiston tavoin.

Nekrologiin tarvitaan valokuva, jonka toimitus voi myös itse hankkia.

Kuolinuutiset pyritään julkaisemaan mahdollisimman nopeasti. Julkaisupäivän päättää toimitus; lähettäjä voi esittää toivomuksensa. Nekrologien ja kuolinuutisten julkaisuajankohdalla ei ole yhteyttä.

Myös kuolinuutisaineistoon on aina liitettävä yhteystiedot: lähittäjän nimi, osoite ja puhelinnumero.”

Suurin osa vuoden 1992 aineiston muistokirjoituksista on siis toimituksen ulkopuolelta. Koska kirjoittajaa saatikka hänen suhdettaan kirjoituksen kohteeseen ei kerrota, pidemmälle menevä luokittelu aineistosta on mahdotonta. Tästä syystä keskityn tarkastelussa tarkemmin vuoden 2012 aineistoon.

Helsingin Sanomien Muistot-palvelussa ohjeistetaan kirjoittajia seuraavan ohjeen avulla:

”Muistokirjoituksia eli nekrologeja julkaistaan pääsääntöisesti [hs.fi/muistot-](https://www.hs.fi/muistot/)verkkosivulla, toimituksen harkinnan mukaan myös Helsingin Sanomien Ihmiset-sivuilla. Tekstejä käsitellään ja muokataan journalistisin perustein muun aineiston tavoin. Kirjoituksissa on olennaista kertoa ihmisestä itsestään rehellisesti. Myös

keskeinen työ- ja järjestöura sekä harrastukset voidaan kertoa. Toimitus suosittelee keskittymistä henkilössä olennaiseen, kaikkea ei tarvitse kertoa.

Tämän palvelun kautta jätetty muistokirjoitus hyväksytään julkaistavaksi sillä ehdolla, että julkaisija saa korvauksetta käyttää sitä uudelleen lehden tai sen yksittäisen osan tai verkkopalvelun uudelleenjulkaisun, yleisölle välittämisen tai muun käytön yhteydessä toteutus- tai jakelutavasta riippumatta sekä luovuttaa oikeutensa edelleen ja muokata aineistoa hyvän tavan mukaisesti.”

Ohjeet ovat 20 vuodessa tarkentuneet ja muistokirjoituksen jättäminen on helpottunut internetin myötä. Vuoden 2012 aineistossa jokaiseen muistokirjoitukseen on merkitty kirjoittaja. Jos kirjoittaja on joku muu kuin toimittaja, hänen suhteensa vainajaan kerrotaan kahta muistokirjoitusta lukuun ottamatta. Kahdessa Muistot-palvelussa julkaistussa muistokirjoituksessa listataan vain kirjoittajien nimet, ei suhdetta vainajaan. Joissakin tapauksissa muistokirjoituksella on useampia kirjoittajia. Näissä tapauksissa olen laskenut jokaisen kirjoittajan erikseen. Näin ollen kirjoittajien määrä on suurempi kuin itse muistokirjoitusten.

Vuoden 2012 aineiston 260 muistokirjoituksesta 60:ssä on useampi kirjoittaja. Enimmillään kirjoittajia on yhteensä viisi. Usean kirjoittajan muistokirjoitukset jakautuvat melko tasaisesti lehden ja Muistot-palvelun kesken, lehdessä niitä on 29 kappaletta ja Muistot-palvelussa 31 kappaletta. Kaikkien muistokirjoitusten kirjoittajien määrä on yhteensä 367. Jaottelen kirjoittajat 10 ryhmään heidän ja vainajan suhteen perusteella. Jako on seuraavanlainen: toimittaja (tässä ryhmässä on mukana yksi Helsingin Sanomien ulkopuolinen toimittaja), uutistoimisto, asiantuntija, työtoveri, ystävä, työtoveri ja ystävä, sukulainen, asiantuntija ja ystävä, asiantuntija ja työtoveri sekä asiantuntija, työtoveri ja ystävä. Edellä mainitut kirjoittajat, joiden suhde vainajaan ei selviä kirjoituksesta, olen laittanut luokkaan *Tuntematon*.

Taulukko 1.

KIRJOITTAJA	Lehti	%	Muistot	%	Yhteensä	%
Toimittaja	77	21,0	-	-	77	21,0
Uutistoimisto	1	0,3	-	-	1	0,3
Asiantuntija	11	3,0	6	1,6	17	4,6
Työtoveri	35	9,5	33	9,0	68	18,5
Ystävä	37	10,1	23	6,3	60	16,3
Ystävä-työtoveri	35	9,5	40	10,9	75	20,4
Sukulainen	20	5,4	31	8,4	51	13,9
Asiantuntija-ystävä	5	1,4	4	1,1	9	2,5
Asiantuntija-työtoveri	1	0,3	2	0,5	3	0,8
Asiantuntija-työtoveri-ystävä	1	0,3	-	-	1	0,3
Tuntematon	-	-	5	1,4	5	1,4
Yhteensä	223	60,8	144	39,2	367	100,0

Ainoa aineistojen välillä onnistuva vertailu paljastaa, että toimittajien kirjoittamien muistokirjoitusten osuus on kasvanut 13,7 prosentista 21 prosenttiin. Kaikki toimittajien kirjoittamat muistokirjoitukset on julkaistu lehdessä, mikä on itsestään selvää. Helsingin Sanomien muistokirjoituksia neljän kuukauden ajalta marraskuusta 2000 helmikuuhun 2001 tarkastelleen Hinttalan aineistossa lehden toimitus kirjoitti 40,6 prosenttia muistokirjoituksista. Toimittajien osuus on siis lähes puolittunut reilussa 11 vuodessa. Kehityksen taustalla voi olla Muistot-palvelu, joka entisestään lisää muistokirjoitusten tarjontaa toimituksen ulkopuolelta. Merkittävin syy löytynee kuitenkin toimituksen linjauksista, jotka muuttuvat osastojen esimiesten vaihdosten myötä. *Ihmiset*-osaston nykyisen esimiehen Kimmo Oksasen näkemykset eroavat entisen esimiehen Leila Välkevirran näkemyksistä siinä, kuinka toimituksen ulkopuolelta tuleviin muistokirjoituksiin suhtaudutaan.

Toimittajien osuuden muutoksen lisäksi myös asiantuntijoiksi määriteltävien henkilöiden määrä on vähentynyt merkittävästi. Hinttalan (2004) aineistossa pelkkiä asiantuntijoita on 31 kappaletta, eli 23,3 prosenttia, kun vuonna 2012 kaikkien asiantuntijoiksi edes osittain laskettavien määrä on 8,2 prosenttia. Tämä muutos on johtanut siihen, että hieman yli puolella (53,4 prosenttia) kirjoittajista on läheinen suhde muistokirjoituksen henkilöön. He ovat vainajan sukulaisia, ystäviä tai ystäviä sekä työtovereita tai asiantuntijoita. Joissakin tapauksissa myös työtoverit voisi hyvin laskea läheisiksi, jolloin heidän määrä kasvaisi entisestään. Sukulaisten kirjoittamat muistokirjoitukset julkaistaan useammin vain verkossa, kun taas ystävien ja asiantuntijoiden kirjoittamat tekstit päätyvät useammin painettuun lehteen. Muuten erot lehden ja Muistot-palvelun välillä ovat pieniä.

Seuraavaksi tarkastelen muistokirjoituksia sukupuolen, iän, kansallisuuden ja suomalaisten kohdalla maakunnan sekä ammatin perusteella.

6.2 Nekrologien jaottelu sukupuolen mukaan

Jaottelen ensimmäiseksi koko aineiston vainajien sukupuolen mukaan. Pidän sukupuoli- jaottelun mukana myös lähes kaikissa seuraavissa jaotteluissa. Tämä siitä syystä, että muistokirjoitusten henkilöiden sukupuoli on selkein jaottelija ja se kertoo, kuinka miesvaltaisessa yhteiskunnassa sukupuolien tasa-arvo on kehittynyt.

Vuoden 1992 aineiston 234 muistokirjoituksesta 30 kappaletta on kirjoitettu naisesta. Kaikista muistokirjoituksista siis vain 12,8 prosenttia käsittelee naisia. Tämä on huomattavasti vähemmän kuin aikaisemmin käsittelemissäni tutkimuksissa, joissa naisten osuus on ollut noin 20 prosenttia (Starck, 2006: 105) tai 17 prosenttia (Ball & Jonnes, 2000: 21). Naisten osuus aineistossani on lähempänä neljän brittilehden (The Times, The Guardian, The Independent ja The Daily Telegraph) muistokirjoituksia kahden viikon ajalta toukokuussa 1998 tarkastelleen Laineen (1999) pro gradun tulosta. Laineen tarkastelemissa yhteensä 209 muistokirjoituksessa naisten osuus vaihtelee 12 prosentista 15 prosenttiin. Tämä kertoo, kuinka vahvasti miesvaltaisia yhteiskunnat ovat olleet 1960 ja -70-luvuilla, jolloin muistokirjoitusten henkilöt ovat luoneet uransa.

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Helsingin Sanomien julkaisemista 260 muistokirjoituksesta 59 kappaletta on kirjoitettu naisesta. Naisten osuus kaikista muistokirjoituksissa on noussut 22,7 prosenttiin. Naisten määrä on siis noussut vastaamaan kansainvälistä tasoa. Kun asiaa tarkastelee lehdessä julkaistujen ja vain internetissä julkaistujen muistokirjoitusten perusteella, naisten osuus on 20,6 prosenttia ja 26,3 prosenttia. Tasa-arvoistuminen on siis ollut nopeinta muistokirjoituksissa, jotka on julkaistu ainoastaan verkossa Muistot-palvelussa. Verkossa siis joka neljännen muistokirjoituksen henkilö on nainen. Naisten osuuden kasvua tukee myös Hinttalan (2004) pro gradu, jossa 131 muistokirjoituksesta 23 käsitteli naista, eli naisten osuus oli vuosituhaten alussa 17,6 prosenttia. Tästä voidaan päätellä, että naisten osuuden kasvu on ollut tasaista.

6.3 Nekrologien jaottelu iän mukaan

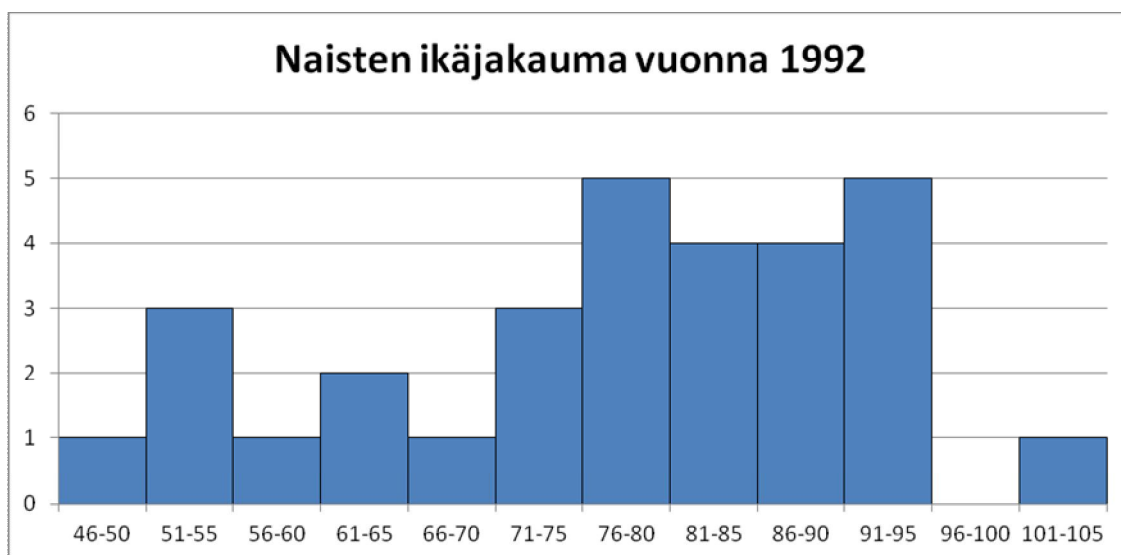
Seuraavaksi jaottelen koko aineiston vainajien iän mukaan. Suurimmassa osassa

muistokirjoituksia vainajan ikää ei ole erikseen mainittu, vaan se pitää laskea syntymä- ja kuolinpäivästä. Vuoden 1992 aineistossa on yhteensä 38 muistokirjoitusta, jossa ei mainita syntymäpäivää, kuolinpäivää tai vainajan ikää erikseen. Näistä 27 käsittelee ulkomaalaista henkilöä. Useimmiten vainajan syntymäpäivä jää mainitsematta, yhteensä 31 kertaa. Kolmessa tapauksessa vainajan ikä ei selviä muistokirjoituksesta. Kiinan entisen presidentin Li Xiannianin 23.6.1992 julkaistussa muistokirjoituksessa ei kerrota hänen syntymä- tai kuolinpäivää. Kirjoituksessa ei myöskään mainita hänen ikäänsä. Tarkistan Xiannianin iän Wikipediasta. Kahdessa muussa tapauksessa vainajan kuolinpäivä on ilmoitettu, mutta syntymäpäivä ja ikä ovat jääneet mainitsematta. Tarkistan kirjailija Angela Carter ja kirjailija Impi Kauppila iät niin ikään Wikipediasta.

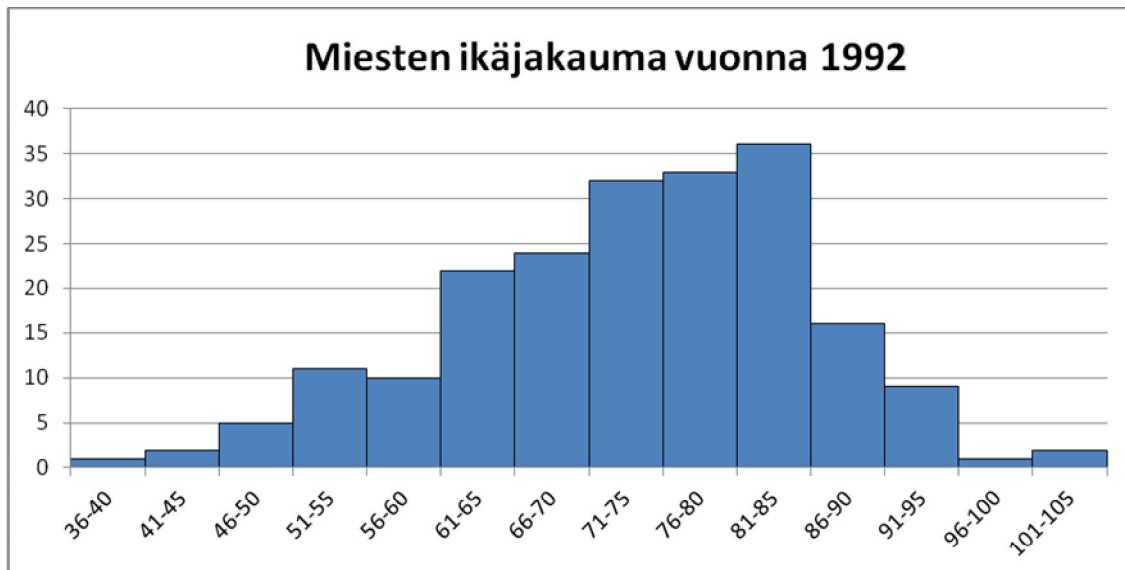
Vuoden 1992 aineistossa miesten iän keskiarvo on 73,5 vuotta ja naisten 77,5 vuotta. 65,2 prosenttia miehistä on yli 70-vuotiaita. Nuorin miehistä oli kuollessaan 36-vuotias ja vanhin 104-vuotias. Naisista 76,7 prosenttia on yli 70-vuotias. Nuorin naisista oli 49-vuotias ja vanhin 105-vuotias.

Alla ovat diagrammit vuoden 1992 aineiston ikäjakaumista jaoteltuna naisiin ja miehiin.

Kuvio 9.

Kuvio 10.

Naisten kohdalla ikäjakauma on tasainen, eikä siinä ole yhtä huippua. Tämä johtuu siitä, että naisten määrä aineistossa on niin vähäinen. Suurimmat ryhmät ovat 76-80-vuotiaat ja 91-95-vuotiaat, joita molempia on viisi kappaletta. Miesten kohdalla ikäryhmien kasvu on melko tasaista aina 81-85-vuotiaiden ryhmään asti. Tämä ryhmä on suurin, heitä on 36 kappaletta. Miesten diagrammi vastaa suurin piirtein aikaisemmin esittämäni diagrammia kaikista vuonna 1992 kuolleista miehistä.

Vuoden 2012 aineistossa on vain kolme muistokirjoitusta, jossa ei mainita vainajan syntymäaika. Näistä kaikki käsittelevät suomalaista henkilöä. Kaksi kirjoituksista on julkaistu vain Muistot-palvelussa. Lehdessä julkaistu on näistä kolmesta hankalin tapaus. Sotakirurgi Carl-Johan Siebergin muistokirjoituksessa (HS 21.2.2012) ei erikseen mainita hänen ikäänsä, ainoastaan syntymävuosi. Ilman tarkkaa tietoa Siebergin ikä voi olla 67 tai 68 vuotta. Koska Sieberg kuoli tammikuussa, oletan hänen iäkseen 67. Tämä oletus ei vaikuta tutkimuksen tuloksiin lopullisten pyöristysten vuoksi.

Vuoden 2012 aineistossa kaikkien miesten iän keskiarvo on 77,4 vuotta ja kaikkien naisten 76,0 vuotta. Miesten iän keskiarvo on siis noussut 20 vuodessa vajaat neljä vuotta, kun taas naisten iän keskiarvo on laskenut 1,5 vuotta. Miesten osalta kehitys tuntuu normaalilta, mutta naisten iän lasku on erikoista. Yksi selitys tälle voi olla se, että nykyään naiset ehtivät luoda uraa nuorempina, jolloin heidän ei tarvitse elää erityisen pitkään saadakseen muistokirjoituksen. On myös hyvä muistaa, että vuoden 1992 aineistossa oli vain 30 naisen muistokirjoitus.

Kun vuoden 2012 muistokirjoitukset jaotellaan lehdessä julkaistuihin ja vain

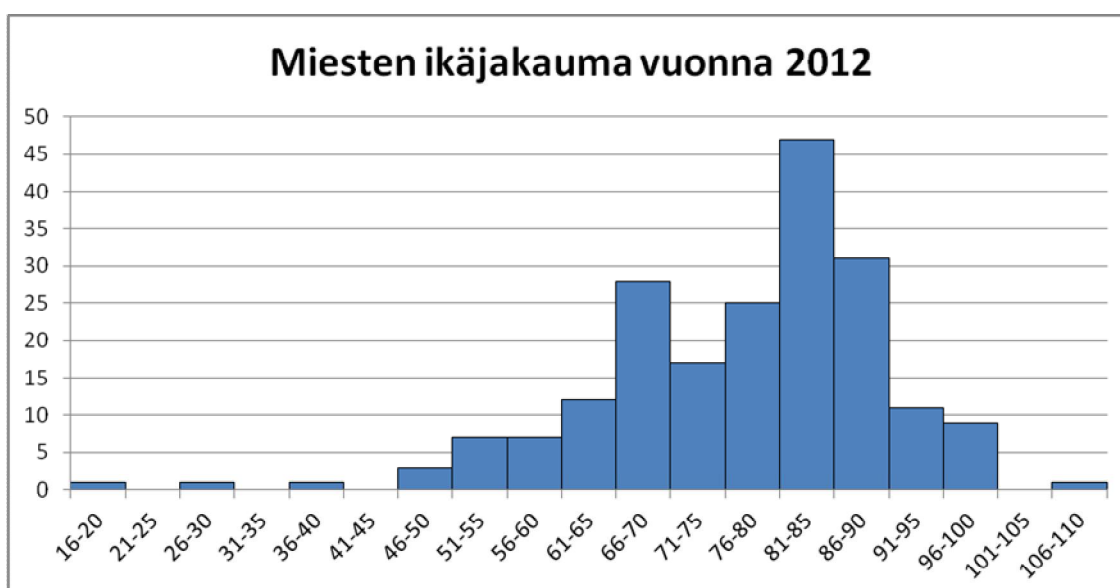
verkossa julkaistuihin, miesten iän keskiarvo on lehdessä 76,0 vuotta ja Muistot-palvelussa 78,8 vuotta. Naisten iän keskiarvo on lehdessä 74,1 vuotta ja Muistot-palvelussa 77,8 vuotta. Muistot-palvelun vainajat ovat siis keskimäärin noin 3 vuotta vanhempia kuin lehtien muistokirjoitusten henkilöt.

Koko vuoden 2012 aineistossa 73,6 prosenttia miehistä on yli 70-vuotiaita, eli tämä joukko on kasvanut tarkasteluvälillä 8,4 prosenttiyksikköä. Aineiston kaikista miehistä nuorin oli kuollessaan 19-vuotias ja vanhin 106-vuotias. Naisista 67,8 prosenttia on yli 70-vuotiaita, eli 8,9 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuoden 1992 aineistossa. Kaikista naisista nuorin oli kuollessaan 44-vuotias ja vanhin 106-vuotias.

Kuvio 11.

Kuvio 12.

Nyt naisten ikäjauma alkaa muistuttaa miesten vastaavaa. Kummassakin ryhmässä ikäjakauman huippu nousee selkeämmin esille, kun muuten jakauma on hieman tasoittunut ja tullut hajanaisemmaksi. Naisilla huippu on 91-95-vuotiaiden kohdalla, kuten vuoden 1992 aineistossakin. Myös miesten kohdalla huippu on sama, eli 81-85-vuotiaat, joita on 47 kappaletta.

Kun muistokirjoitusten ikäjakaumaa verrataan kaikkien kuolleiden ikäjakaumaa, huomataan muistokirjoitusten ikäjakauma olevan kyllä samansuuntainen, mutta selvästi epätasaisempi.

Verrattaessa näitä tuloksia Hinttalan (2004) tutkielman tuloksiin huomataan, että ikäkehitys ei ole tasaista. Hinttalan aineistossa naisten keskimääräinen elinikä on 77,6 vuotta ja miesten 70,9 vuotta. Muistokirjoituksen kohteen keskimääräinen ikä on siis pysynyt yli 70 vuodessa, mutta se ei ole kasvanut yleisen eliniän kasvaessa. Tästä voidaan päätellä, että pelkästään pitkä ikä ei takaa muistokirjoitusta. Itse asiassa nykyään yhä nuoremista henkilöistä kirjoitetaan muistokirjoitus. Vuoden 2012 aineistossa oli yksi henkilö, jonka muistokirjoituksen kirjoittamisen syynä voidaan pitää pitkää ikää. Vuoden 1992 aineistossa tällaisia tapauksia on kaksi. Tosin näistä toinen paljastui virheelliseksi. 17.2.1992 julkaistussa August Aallon muistokirjoituksessa häntä tituleerataan Suomen vanhimmaksi mieheksi. Hän kuoli 102-vuotiaana. Seuraavana päivänä muistokirjoitusten vieressä on oikaisu, jossa kerrotaan, että ”Kansaneläkelaitoksen tilaston mukaan Suomen vanhin mies on viime maaliskuussa 104 vuotta Mikkelin Kyyhkylässä täyttänyt Heikki Teräväinen” (HS 18.2.1992). Olisi mielenkiintoista tietää, olisiko rakennusmestari Aallon muistokirjoitus julkaistu, jos toimituksessa olisi tiedetty Teräväisen olleen Suomen vanhin mies.

6.4 Kuolinsyyn kertominen

Seuraavaksi selvitän, kuinka tarkasti henkilön kuolinsyy kerrotaan muistokirjoituksissa. Tarkoituksena on selvittää, pitääkö Lindgrenin kertoma kuolinsyy-luokittelu paikkansa. Alla olevan luokittelun pohjalla on teksteissä annetut kuolinsyyt. Joissain tapauksissa yhdistin samankaltaiset kuolinsyyt yhden otsakkeen alle. Esimerkiksi onnettomuusluokkaan olen sijoittanut kaikki ei luonnollisesti kuolleet henkilöt, oli kyseessä sitten auto-onnettomuus tai harhapommitus sota-alueella. Otan mukaan vain selvästi ilmaistut kuolinsyyt. Joissain teksteissä kuolinpaikaksi ilmoitettiin esimerkiksi sädehoitoklinikka, mutta tämä ei mielestäni riitä kertomaan, että henkilö olisi menehtynyt syöpään.

Luokittelut hieman eroavat aineistojen välillä. Vuoden 2012 aineistossa on yhteensä 11 henkilöä, jonka kuolinsyyksi on ilmoitettu *äkillinen sairaus*. Tällaisia tapauksia ei ollut vuoden 1992 aineistossa. Toisaalta *lyhyt sairaus* voi joissakin tapauksissa olla synonyymi *äkilliselle sairaudelle*. Lindgren toteaa Aristoteleen kantapää -ohjelmassa (27.5.2011), että ”äkillinen kuolema on sydänkohtaus tai aivoverenvuoto ja pitkäaikainen vaikea sairaus on syöpä.” Tämä voi pitää paikkansa, mutta mitään viitteitä tästä ei muistokirjoituksista saa.

Osa kuolinsyistä on tarkempia kuin toiset. Pitkäaikainen tai lyhyt sairaus ei vielä kerro tarkasti, mihin henkilö on menehtynyt. Se antaa kuitenkin jonkinlaisen kuvan henkilön viimeisistä päivistä. Ehkä epämääräisin luokka on *vaikea sairaus*. Ehkä juuri tästä syystä se on erittäin yleinen. Muutamissa muistokirjoituksissa kerrottiin henkilön kuolleen *pitkäaikaiseen ja vaikeaan sairauteen*. Tällaisissa tapauksissa lajittelin henkilön *pitkäaikainen sairaus* -luokkaan.

Alla ovat taulukot aineistojen jaottelusta kuolinsyyn mukaan.

Taulukko 2.

	1992	LKM	%
Ei kerrota		148	63,2
Lyhyt sairaus		10	4,3
Muu		6	2,6
Onnettomuus		2	0,9
Pitkäaikainen sairaus		13	5,6
Sairaskohtaus		18	7,7
Sydänkohtaus tai -pysähdys		10	4,3
Syöpä		7	3,0
Vaikea sairaus		20	8,5
Yhteensä		234	100,0

Taulukko 3.

	2012	Lehti	%	Muistot	%	Yhteensä	%
Ei kerrota		67	25,8	45	17,3	112	43,1
Lyhyt sairaus		5	1,9	9	3,5	14	5,4
Muu		11	4,2	6	2,3	17	6,5
Onnettomuus		5	1,9	0	0,0	5	1,9
Pitkäaikainen sairaus		20	7,7	13	5,0	33	12,7
Sairauskohtaus		8	3,1	2	0,8	10	3,8
Sydänkohtaus tai -pysähdys		6	2,3	2	0,8	8	3,1
Syöpä		23	8,8	4	1,5	27	10,4
Vaikea sairaus		13	5,0	10	3,8	23	8,8
Äkillinen sairaus		7	2,7	4	1,5	11	4,2
Yhteensä		165	63,5	95	36,5	260	100,0

Tärkein havainto on se, että kuolinsyy kerrotaan yhä useammin, mutta silti se jää kertomatta lähes joka toisessa muistokirjoituksessa. Kehitys on kuitenkin ollut nopeaa kahdenkymmenen vuoden aikana. Jonkinlaisen kuolinsyyn kertominen on lisääntynyt reilulla 20 prosenttiyksiköllä. Kun nyt saatuja tuloksia vertaa Ball & Jonnesin (2000) tuloksiin, huomataan, että Helsingin Sanomissa kuolinsyy jää paljon useammin kertomatta kuin New York Times -sanomalehdessä, jossa syy kerrotaan 67 prosentissa muistokirjoituksia. Tämä kertonee jonkinlaisesta kulttuurierosta kuoleman suhteen. Suomalaislukijoille kuolinsyy ei ole niin merkittävä tieto, kuin yhdysvaltalaisille lukijoille.

Samalla kun kuolinsyyn kertominen on yleistynyt, myös kuolinsyiden kirjo on kasvanut. Vuoden 1992 aineiston muu-luokassa on yksi aids, yksi sepelvaltimotukos, yksi sydämen ja maksan toimintahäiriö, yksi sairaus ja kaksi äkillistä tapausta. Vuoden 2012 aineistossa samassa luokassa on muun muassa yksi keuhkoahauma, aivoinfarkti, alzheimer, aivokasvain, sisäinen verenvuoto, kaksi ALS-tautia ja kaksi Parkinsonin tautia.

Yksi mielenkiintoinen seikka on pitkäaikaisten sairauksien lisääntyminen 5,6 prosentista 12,7 prosenttiin. Tämä voi johtua lääketieteen kehittymisestä, jonka avulla sairauksia vastaan yritetään taistella yhä pidempään. Tästä voisi päätellä, että keskustelu eutanasiasta ja hoitotahdosta lisääntyy entisestään tulevaisuudessa.

Lindgrenin ilmoittamat neljä kuolinsyytä, pitkäaikainen sairaus, vaikea sairaus, äkillinen kuolema ja sairaskohtaus, ovat yhteenlaskettuna eniten mainitut syyt. Näihin voi hyvin lisätä myös syövän ja sydäntaudit, jotka ovat paljon tarkempia määritelmiä.

6.5 Nekrelogien jaottelu kansalaisuuden mukaan

Seuraavaksi jaottelen muistokirjoitukset vainajan kansallisuuden mukaan. Vuoden 1992 aineiston muistokirjoituksista yhteensä 43 on kirjoitettu ulkomaalaisesta henkilöstä. Ulkomaalaisten osuus on siis 18,4 prosenttia kaikista muistokirjoituksista. Suomalaisten lisäksi muistokirjoitus on kirjoitettu 19 eri kansallisuuden edustajasta. Suurin kansallisuusryhmä suomalaisten jälkeen ovat yhdysvaltalaiset, joita on 11, eli 25,6 prosenttia kaikista ulkomaalaisista ja 4,7 prosenttia koko vuoden 1992 aineistosta. Seuraavaksi eniten on brittejä, joita on 5, eli 11,6 prosenttia kaikista ulkomaalaisista ja 2,1 prosenttia koko aineistosta. Suurin osa, 37 kirjoitusta, on kirjoitettu miehestä. Alla on taulukko vuoden 1992 aineiston muistokirjoitusten henkilöistä jaoteltuna kansalaisuuden mukaan.

Taulukko 4.

	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Australia	1	0,4	-	-	1	0,4
Britannia	1	0,4	4	1,7	5	2,1
Egypti	-	-	1	0,4	1	0,4
Espanja	-	-	1	0,4	1	0,4
Intia	-	-	2	0,9	2	0,9
Israel	-	-	1	0,4	1	0,4
Italia	-	-	1	0,4	1	0,4
Itävalta	1	0,4	3	1,3	4	1,7
Kiina	-	-	1	0,4	1	0,4
Liettua	-	-	1	0,4	1	0,4
Portugali	1	0,4	-	-	1	0,4
Ranska	-	-	3	1,3	3	1,3
Ruotsi	-	-	1	0,4	1	0,4
Saksa	1	0,4	1	0,4	2	0,9
Suomi	24	10,3	167	71,4	191	81,6
Tanska	-	-	1	0,4	1	0,4
Unkari	-	-	1	0,4	1	0,4
Venäjä	-	-	4	1,7	4	1,7
Viro	-	-	1	0,4	1	0,4
Yhdysvallat	1	0,4	10	4,3	11	4,7
Yhteensä	30	12,8	204	87,2	234	100

Vuoden 2012 aineistossa ulkomaalaisia on yhteensä 47 henkilöä, eli 18,0 prosenttia kaikista muistokirjoituksista. Yksi ulkomaalaista henkilö käsittelevä kirjoitus julkaistiin Muistot-palvelussa. Voidaan todeta, että ulkomaalaisten osuus on pysynyt samana. Niin ikään eri kansalaisuuksien määrä ulkomaalaisten kesken on sama kuin 20 vuotta sitten, eli 19. Yhdysvaltalaiset ja britit ovat myös vuoden 2012 aineistossa suurimmat ryhmät suomalaisten jälkeen. Yhdysvaltalaisia on 18 kappaletta, eli 38,3 prosenttia kaikista ulkomaalaisista ja 6,9 prosenttia koko aineistosta. Brittejä on puolestaan 4 kappaletta, eli 8,5 prosenttia ulkomaalaisista ja 1,5 prosenttia koko aineistosta. Jälleen suurin osa muistokirjoituksista käsittelee miehiä. Alla on taulukko vuoden 2012 aineiston muistokirjoitusten henkilöistä jaoteltuna kansalaisuuden mukaan.

Taulukko 5.

	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Britannia	-	-	4	1,5	4	1,5
Bulgaria	-	-	1	0,4	1	0,4
Chile	-	-	1	0,4	1	0,4
Espanja	-	-	2	0,8	2	0,8
Hollanti	-	-	2	0,8	2	0,8
Italia	-	-	3	1,2	3	1,2
Itävalta	-	-	1	0,4	1	0,4
Kreikka	-	-	1	0,4	1	0,4
Meksiko	-	-	1	0,4	1	0,4
Norja	-	-	1	0,4	1	0,4
Paraguay	-	-	1	0,4	1	0,4
Puola	1	0,4	-	-	1	0,4
Ranska	-	-	2	0,8	2	0,8
Ruotsi	-	-	1	0,4	1	0,4
Saksa	-	-	2	0,8	2	0,8
Suomi	52	20,0	161	61,9	213	81,9
Unkari	-	-	1	0,4	1	0,4
Venäjä	-	-	3	1,2	3	1,2
Viro	-	-	1	0,4	1	0,4
Yhdysvallat	6	2,3	12	4,6	18	6,9
Yhteensä	59	22,7	201	77,3	260	100,0

Kansallisuuksien kohdalla tulokseni eroavat selkeästi Hinttalan (2004) tutkielmasta, jonka aineiston 131 muistokirjoituksesta 42 oli kirjoitettu ulkomaalaisesta henkilöstä. Ulkomaalaisten osuus siis oli siis 32,1 prosenttia, joka siis noin 14 prosenttiyksikköä suurempi kuin tämän tutkielman tulos. Yhdysvaltalaisien paikka kärjessä on kuitenkin pitänyt koko ajan. Heitä on Hinttalan aineistossa 13 kappaletta. Toiseksi eniten on ranskalaisia, joita on 6 kappaletta.

Jaottelen seuraavaksi vainajat laajempien maantieteellisten alueiden mukaan. Jaottelu menee seuraavasti: Suomi, Pohjoismaat, muu Eurooppa, Yhdysvallat, Venäjä, muu.

Taulukko 6: Muistokirjoitusten vainajat vuonna 1992

	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Suomi	24	10,3	167	71,4	191	81,6
Pohjoismaat	-	-	2	0,9	2	0,9
Muu Eurooppa	4	1,7	16	6,8	20	8,5
Yhdysvallat	1	0,4	10	4,3	11	4,7
Venäjä	-	-	4	1,7	4	1,7
Muu	1	0,4	5	2,1	6	2,6
Yhteensä	30	12,8	204	87,2	234	100

Taulukko 7: Muistokirjoitusten vainajat vuonna 2012

	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Suomi	52	20,0	161	61,9	213	81,9
Pohjoismaat	-	-	2	0,8	2	0,8
Muu Eurooppa	1	0,4	20	7,7	21	8,1
Yhdysvallat	6	2,3	12	4,6	18	6,9
Venäjä	-	-	3	1,2	3	1,2
Muu	-	-	3	1,2	3	1,2
Yhteensä	59	22,7	201	77,3	260	100,0

Mielestäni on yllättävää, kuinka vähän kummassakin aineistossa on muistokirjoituksia muista pohjoismaalaisista. Muuten Yhdysvaltojen ja muun Euroopan hallinta on ymmärrettävää kulttuurisista. Naisten osalta on mielenkiintoista huomata, että kun vuonna 1992 naisten kansallisuudet jakautuivat tasaisesti eri maiden kesken, vuonna 2012 seitsemästä naisesta kuusi oli yhdysvaltalaisia ja yksi puolalainen.

6.5.1 Suomen sisäinen jaottelu

Kun kansallisuuskajauma on saatu selville, tarkastelen, missä päin Suomea muistokirjoitusten suomalaiset henkilöt ovat luoneet uransa. Teen jaottelun Suomen maakuntien mukaan. Vuoden 2012 aineistosta tarkastelen erikseen lehdessä ilmestyneet ja Muistot-palvelussa ilmestyneet muistokirjoitukset. Jos henkilö on luonut uransa monella paikkakunnalla, valitsen sen, missä hän on työskennellyt pisimpään tai, missä hänen työnsä on ollut merkittävintä. Jos muistokirjoituksesta ei selviä nämä seikat, merkitsen henkilön paikkakunnaksi sen, missä hän on kuollut. Yhdestä Muistot-palvelussa julkaisusta muistokirjoituksesta ei selviä, missä henkilö teki uransa tai, missä hän kuoli, joten merkitsen hänet syntymäpaikkakunnalleen, Pohjois-Savoon.

Taulukko 8.

1992	LKM	%
Ahvenanmaa	-	-
Etelä-Karjala	4	2,1
Etelä-Pohjanmaa	2	1,0
Etelä-Savo	4	2,1
Kainuu	2	1,0
Kanta-Häme	2	1,0
Keski-Pohjanmaa	2	1,0
Keski-Suomi	6	3,1
Kymenlaakso	5	2,6
Lappi	6	3,1
Pirkanmaa	7	3,7
Pohjanmaa	1	0,5
Pohjois-Karjala	3	1,6
Pohjois-Pohjanmaa	3	1,6
Pohjois-Savo	4	2,1
Päijät-Häme	5	2,6
Satakunta	5	2,6
Uusimaa	113	59,2
Varsinais-Suomi	9	4,7
Ulkomaa	8	4,2
Yhteensä	191	100,0

Taulukko 9.

2012	Lehti	%	Muistot	%	Yhteensä	%
Ahvenanmaa	-	-	-	-	-	-
Etelä-Karjala	2	1,7	3	3,2	5	2,3
Etelä-Pohjanmaa	0	0,0	2	2,1	2	0,9
Etelä-Savo	1	0,8	3	3,2	4	1,9
Kainuu	1	0,8	0	0,0	1	0,5
Kanta-Häme	0	0,0	2	2,1	2	0,9
Keski-Pohjanmaa	1	0,8	1	1,1	2	0,9
Keski-Suomi	3	2,5	6	6,4	9	4,2
Kymenlaakso	1	0,8	1	1,1	2	0,9
Lappi	1	0,8	1	1,1	2	0,9
Pirkanmaa	3	2,5	7	7,4	10	4,7
Pohjanmaa	0	0,0	2	2,1	2	0,9
Pohjois-Karjala	2	1,7	1	1,1	3	1,4
Pohjois-Pohjanmaa	1	0,8	0	0,0	1	0,5
Pohjois-Savo	1	0,8	4	4,3	5	2,3
Päijät-Häme	2	1,7	1	1,1	3	1,4
Satakunta	2	1,7	1	1,1	3	1,4
Uusimaa	79	66,4	47	50,0	126	59,2
Varsinais-Suomi	7	5,9	8	8,5	15	7,0
Ulkomaa	12	10,1	4	4,3	16	7,5
Yhteensä	119	100,0	94	100,0	213	100,0

Ahvenmaa on ainoa maakunta, mistä ei ole ainuttakaan muistokirjoitusta kummassakaan aineistossa. Arvelen, että pääsyy tähän on kieliero. Ruotsinkielisten henkilöiden muistokirjoitukset löytyivät ennemminkin Hufvudstadsbladetista kuin Helsingin Sanomista.

Selvästi suurin osa työurista on tehty Uudellamaalla, missä sijaitsevat monet valtion virastot ja yritysten pääkonttorit. Tämä tukee Oksasen kantaa, että Helsingin Sanomat on pääkaupunkiseudun paikallislehti, joka on myös valtakunnallinen. Myös yliopistokaupungit näyttävät vaikuttavan jakoon. Varsinais-Suomi, Pirkanmaa, Keski-Suomi ovat seuraavaksi yleisimpiä maakuntia. Huomattavaa on myös se, että merkittävä osuus henkilöistä on luonut uransa ulkomailla.

Vaikka Uudellamaalla on paljon työpaikkoja, on sen asema silti ylivoimainen, kun muistokirjoitusten määrää verrataan maakuntien asukaslukuihin. Vuonna 1992 neljännes suomalaisista asui Uudellamaalla, mutta suomalaisista kirjoitettujen muistokirjoitusten henkilöistä peräti 61,7 prosenttia (ulkosuomalaiset jätetty laskutoimituksen ulkopuolelle) teki työuransa Uudellamaalla. Ainoastaan Keski-

Pohjanmaan luvut ovat lähellä toisiaan. Vuonna 1992 Keski-Pohjanmaan maakunnassa asui 1,4 prosenttia Suomen väestöstä ja saman vuoden ensimmäisellä puoliskolla julkaistujen muistokirjoitusten Suomessa asuvista henkilöistä 1,1 prosenttia asui maakunnassa. Samassa suhteessa asiat olivat vuonna 2012.

Taulukko 10: Maakuntien väestömäärät (Tilastokeskus)

Maakunta	1992	%	2012	%
Ahvenanmaa	24993	0,5	28501	0,5
Etelä-Karjala	139907	2,8	132355	2,4
Etelä-Pohjanmaa	202333	4,0	194058	3,6
Etelä-Savo	175119	3,5	153426	2,8
Kainuu	96507	1,9	80685	1,5
Kanta-Häme	164363	3,3	175472	3,2
Keski-Pohjanmaa	68887	1,4	68610	1,3
Keski-Suomi	261046	5,2	275161	5,1
Kymenlaakso	194160	3,8	181421	3,3
Lappi	202433	4,0	182844	3,4
Pirkanmaa	430739	8,5	496568	9,2
Pohjanmaa	173788	3,4	179663	3,3
Pohjois-Karjala	177893	3,5	165754	3,1
Pohjois-Pohjanmaa	352575	7,0	400670	7,4
Pohjois-Savo	260495	5,2	248233	4,6
Päijät-Häme	198329	3,9	202548	3,7
Satakunta	240744	4,8	224934	4,1
Uusimaa	1261807	25,0	1566835	28,9
Varsinais-Suomi	428864	8,5	468936	8,6
Yhteensä	5054982	100,0	5426674	100,0

Kun muistokirjoitusten aluejakoa verrataan maakuntien asukasmääriin, niin suhteessa eniten kirjoituksia puuttuu pohjoispohjanmaalaisista (1992: -5,4 prosenttiyksikköä; 2012: -6,9 prosenttiyksikköä) ja pirkanmaalaisista (1992: -4,7 prosenttiyksikköä; 2012: -4,1 prosenttiyksikköä). Sen sijaan varsinaissuomalaisten suhteellinen määrä on kasvanut 20 vuoden aikana lähes vastaamaan osuuttaan väestöstä.

6.6 Nekrologien jaottelu ammatin mukaan

Aineiston vaikein jaottelu koskee vainajien ammatteja. Vaikka henkilön ammatti kerrotaan lähes poikkeuksetta muistokirjoituksen alussa, se ei välttämättä ole syy, jonka vuoksi henkilöstä on laadittu muistokirjoitus. Lisäksi moni henkilö on toiminut eri ammateissa uransa aikana, jolloin päätyön määrittäminen on vaikeaa. Työurien lisäksi

muistokirjoitusten henkilöt ovat saattaneet tehdä merkittävän uran edustustehtävissä, mikä entisestään vaikeuttaa jaottelua. Tällaisissa tapauksissa valitsen vainajan sen ammatin, josta hän on tiedetty.

Vuoden 1992 aineistossa vainajan ammatti tai koulutus ilmaistaan otsikossa tai esirivillä. Tyypillinen otsikko on ammatti/koulutus-nimi, esimerkiksi *Toimittaja Pentti Sáren* (HS 2.1.1992). Yhteensä 66 (28,5 prosenttia) muistokirjoituksessa oli ammatti-nimi -otsikon jälkeen varsinainen otsikko, esimerkiksi *Vanhan polven karriääridiplomaatti* (HS 8.1.1992). Ainoat poikkeukset näistä ovat kesäkuun 15. päivä julkaistut neljä lyhyttä muistokirjoitusta, joiden otsikon muodostaa pelkkä nimi. Jokainen näistä kirjoituksesta alkaa vainajan ammatilla. Vaikka vainajan ammatti on annettu otsikossa, se aina johda oikeaan jaotteluun. Esimerkiksi entisen maatalousministerin ja kansanedustajan Einari Jaakkolan muistokirjoituksen otsikossa hänen titteliksi on annettu maanviljelijä (HS 24.6.1992). Tämän takia käyn jokaisen muistokirjoituksen saadakseni luokitelusta todenmukaisen.

Vuoden 2012 aineiston lehdessä julkaistuissa muistokirjoituksissa vainajan ammatti tai koulutus ilmaistaan otsikon jälkeisellä rivillä muodossa *ammatti nimi*. Usein ammatti mainitaan jo otsikossa. Tästä poikkeus on holokaustin suomalaistodistajan Mayer Icek Franckin muistokirjoitus (22.5.2012), jossa ei mainita hänen ammatiaan otsikossa tai sen jälkeisellä rivillä. Itse muistokirjoituksessa kerrotaan lyhyesti, että Franck piti turkisliikettä Töölössä. Toinen poikkeus on Toisen maailmansodan ajan Ranskan vastarintaliikkeen hahmo Raymind Aubracin muistokirjoitus (25.4.2012), jossa ei ole lainkaan jälkiriviä. Sodan jälkeiset työt kuitataan toteamalla, että hän ”toimi YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestössä FAO:ssa”.

Muistot-palvelussa julkaistuissa muistokirjoituksissa ei ole otsikkoa, mutta vainajan ammatti tai koulutus on mainittu palvelun hakemistossa, josta muistokirjoituksia pääsee lukemaan. Hakemistossa otsikkona on vainajan nimi, jonka alapuolella on hänen ammatinsa tai koulutuksensa ja syntymä- sekä kuolinpäivä. Neljässä tapauksessa vainajalle ei ole merkitty ammatia tai koulutusta. Joissakin tapauksissa lehden jälkirivillä mainittu ammatti tai koulutus on eri kuin Muistot-palvelussa mainittu. Esimerkiksi lehdessä julkaistussa Markku Paloheimon muistokirjoituksessa (7.2.2012) hänen ammatikseen ilmoitetaan anesthesiologi, mutta Muistot-palvelussa se on lääketieteen ja kirurgian tohtori, dosentti. Edellä mainitut eivät kuitenkaan vaikuta jaotteluun, koska käyn läpi jokaisen muistokirjoituksen erikseen.

Käytän jaottelussa apuna Hinttalan (2004) omassa pro gradu -tutkielmassaan käyttämää luokittelua, jossa on yhteensä 16 luokkaa. Muokkaan luokittelua oman aineistoni perusteella siltä osin, että vaihdan liikenne-luokan maa- ja metsätalous - luokkaan. Tutkielmani ammattiluokat ovat seuraavat: kulttuuri, liike-elämä, tieteellinen tutkimus, tekniikka, tiedotusvälineet, politiikka, koulutus, maanpuolustus, urheilu, oikeuslaitos ja lakiasiat, lääketiede, maa- ja metsätalous, järjestö- ja harrastustoiminta, uskonto, muut virkamiehet ja muut. Käsittelen seuraavaksi tarkemmin luokittelua.

KULTTUURI: Kulttuurin tuottajat, kuten esimerkiksi kirjailijat tai muusikot. Myös kulttuurivaikuttajat, kuten esimerkiksi valtionoopperan johtaja.

LIIKE-ELÄMÄ: Talouselämän toimijat, kuten esimerkiksi yritysten toimitusjohtajat tai yksityisyrittäjät.

TIETEELLINEN TUTKIMUS: Akateemiset tutkijat, kuten esimerkiksi professorit.

TEKNIikka: Teknillisen koulutuksen saaneet henkilöt, jotka eivät työskentele tieteellisen tutkimuksen parissa.

TIEDOTUSVÄLINEET: Toimittajat ja lehtikuvaajat.

POLITIikka: Poliittikan kentällä toimivat henkilöt, kuten esimerkiksi kansanedustajat tai diplomaatit.

KOULUTUS: Eri oppiasteiden opettajat.

MAANPUOLUSTUS: Puolustusvoimissa uransa luoneet henkilöt.

URHEILU: Urheilumenestyksellä maineensa saaneet henkilöt.

OIKEUSLAITOS JA LAKIASIAT: Oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, jotka toimivat oikeuslaitoksen alaisuudessa tai lakiasioiden parissa.

LÄÄKETIEDE: Lääketieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, kuten esimerkiksi lääkärit tai apteekkarit.

MAA- JA METSÄTALOUS: Maa- ja metsätaloustieteellisen tutkinnon suorittaneet henkilöt tai alan parissa työskentelevät henkilöt, kuten esimerkiksi agronomit tai metsänhoitajat.

JÄRJESTÖ- JA HARRASTUSTOIMINTA: Järjestö- tai harrastustoiminnan kautta tunnetuksi tulleet henkilöt, kuten esimerkiksi urheiluliiton piirijohtaja.

USKONTO: Uskonnon parissa työskentelevät henkilöt, kuten esimerkiksi rovastit.

MUUT VIRKAMIEHET: Virkamiehet, jotka eivät sopineet aikaisemmin mainittuihin luokkiin.

MUUT: Henkilöt, jotka eivät sopineet aikaisemmin mainittuihin luokkiin. Tässä luokassa ovat muun muassa kullankaivaja, suuriruhtinas, viestintäjohtaja ja vakooja.

Alla on ammatit taulukoituna.

Taulukko 11.

1992						
	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Kulttuuri	15	6,4	43	18,4	58	24,8
Tiedotusvälineet	3	1,3	10	4,3	13	5,6
Tieteellinen tutkimus	-	-	20	8,5	20	8,5
Tekniikka	-	-	18	7,7	18	7,7
Oikeuslaitos	-	-	3	1,3	3	1,3
Lääketiede	2	0,9	2	0,9	4	1,7
Liike-elämä	2	0,9	38	16,2	40	17,1
Politiikka	1	0,4	14	6,0	15	6,4
Koulutus	3	1,3	5	2,1	8	3,4
Maanpuolustus	-	-	9	3,8	9	3,8
Urheilu	1	0,4	5	2,1	6	2,6
Järjestö- ja harrastustoiminta	-	-	3	1,3	3	1,3
Uskonto	-	-	5	2,1	5	2,1
Maa- ja metsätalous	-	-	14	6,0	14	6,0
Muut virkamiehet	-	-	8	3,4	8	3,4
Muut	3	1,3	7	3,0	10	4,3
Yhteensä	30	12,8	204	87,2 %	234	100

Taulukko 12.

2012						
	Naiset	%	Miehet	%	Yhteensä	%
Kulttuuri	20	7,7	43	16,5	63	24,2
Tiedotusvälineet	2	0,8	13	5,0	15	5,8
Tieteellinen tutkimus	4	1,5	26	10,0	30	11,5
Tekniikka	2	0,8	18	6,9	20	7,7
Oikeuslaitos	2	0,8	2	0,8	4	1,5
Lääketiede	4	1,5	7	2,7	11	4,2
Liike-elämä	6	2,3	32	12,3	38	14,6
Politiikka	1	0,4	9	3,5	10	3,8
Koulutus	9	3,5	10	3,8	19	7,3
Maanpuolustus	-	-	8	3,1	8	3,1
Urheilu	-	-	5	1,9	5	1,9
Järjestö- ja harrastustoiminta	-	-	4	1,5	4	1,5
Uskonto	1	0,4	1	0,4	2	0,8
Maa- ja metsätalous	1	0,4	4	1,5	5	1,9
Muut virkamiehet	1	0,4	5	1,9	6	2,3
Muut	6	2,3	14	5,4	20	7,7
Yhteensä	59	22,7	201	77,3	260	100

Selkeästi eniten muistokirjoituksia kirjoitetaan kulttuurialan toimijoista. Kummassakin aineistossa kulttuuriväen osuus on neljännes kaikista ammasteista. Se on suurin ryhmä kummallakin sukupuolella. Kulttuurin vahva asema näkyy myös Hinttalan (2004) tutkielmassa, jonka aineistossa kulttuuriväen osuus oli 25,2 prosenttia.

Kulttuurihenkilöiden suosio muistokirjoitusten kohteena selittyy sillä, että he ovat lähes poikkeuksetta julkisuuden henkilöitä, joiden kuolema on itsessään uutinen. He ovat yleisölle ennestään tuttuja ja heistä löytyy helposti materiaali muistokirjoitusta varten.

Koska kulttuurialan osuus on niin suuri, teen nopean jaottelun eri kulttuurialojen kesken.

Taulukko 13.

Kulttuuri	1992	%	2012	%
Kirjallisuus	12	20,7	14	22,2
Elokuva ja näyttämö	23	39,7	13	20,6
Kuvataide	8	13,8	12	19,0
Musiikki	14	24,1	21	33,3
Muu	1	1,7	3	4,8
Yhteensä	58	100,0	63	100,0

Ehkä hieman yllättäen elokuva- ja näyttämötaiteen tekijöiden määrä on vähentynyt kahdessakymmenessä vuodessa. Kuvataide ja musiikki ovat puolestaan kasvattaneet osuuttaan. Suomen maine vahvana lukumaana näkyy siinä, että kirjailijoiden osuus muistokirjoitusten henkilöistä on pysynyt melko samana 20 vuoden ajan.

Kulttuurialan henkilöiden jälkeen eniten muistokirjoituksia kirjoitettiin liike-elämän vaikuttajista. Talouselämän osuus on kuitenkin pudonnut vajaat kolme prosenttiyksikköä tarkasteluvälillä. Tosin Hinttalan (2004) aineistossa liike-elämän osuus oli vain 10,7 prosenttia. Huomattavaa on naisten osuuden kasvu 0,9 prosentista 2,3 prosenttiin liike-elämässä. Samanlainen kasvu on myös tieteellisen tutkimuksen ja oikeuden sekä tekniikan alalla. Naisten kasvanut määrä työelämässä näkyy siis muistokirjoituksissa. Jo se, että naisista kirjoitetaan enemmän muistokirjoituksia viittaa siihen, että naisia on yhä enemmän työelämässä.

Muistokirjoituksia kirjoitetaan myös yhä useammin henkilöistä, joiden ammatti tai koulutus ei taivu luokitteluun. Tämä on yleisempää miesten kohdalla kuin naisten.

Kun ammattien muutosta tarkastellaan yhteiskunnan rakenteen muutoksen, huomataan, että koulutusammatit ovat lisääntyneet muistokirjoituksissa samalla kun

koulutus on lisääntynyt työelämässä.

7 Johtopäätökset

Vaikka journalismi on ollut myllerryksessä, muistokirjoitukset ovat säilyneet hyvin samanlaisina. Tämä voi johtua siitä, että suurin osa kirjoituksista tulee toimituksen ulkopuolelta. Kirjoittajat varmasti ottavat mallia aikaisemmista muistokirjoituksista, jolloin tyyli ja sisältö säilyvät hyvin samanlaisena. Lisäksi journalismin muutokset 20 vuoden aikana ovat pääsääntöisesti olleet taloudellisia, eivät sisällöllisiä. Taloudellinen muutos on kuitenkin tehnyt muistokirjoituksista haluttua sisältöä ilmaisuutensa vuoksi. Kun toimituksissa tehdään ”enemmän vähemmällä”, muistokirjoitukset tarjoavat ilmaista sisältöä, jonka painaminen lehteen ei tuota moraalisia ongelmia kuten suorien lehdistötiedotteiden julkaiseminen. Ehkä juuri tästä syystä Helsingin Sanomat on kehittänyt verkon Muistot-palvelua ja pitänyt sen maksumuurin ulkopuolella. Internet suosio etenkin nuorten keskuudessa on varmasti vaikuttanut niin ikään palvelun kehittämiseen.

Aineistoni perusteella muistokirjoitusten kokonaismäärä kasvaa, mutta lehdessä määrä voi vielä vähentyä. Tosin Muistot-palvelun mahdollinen suosio voi heijastua paperilehden sivuille lisääntyneinä muistokirjoituksina. Muistokirjoitusten rooli tulosjournalismin (Herkman, 2009: 41) aikana on kuitenkin ongelmallinen. Ne tuskin nousevat Suomessa samanlaiseen suosioon kuin Islannissa, eikä niiden vierellä mainostaminen varmasti houkuta vieläkään. Aika näyttää seuraako Helsingin Sanomat joidenkin yhdysvaltalaisen ja brittiläisten lehtien mallia ja alkaa veloittaa muistokirjoitusten julkaisemisesta. Toinen mahdollinen merkittävä muutos voisi olla se, että Helsingin Sanomat perustaa oman nekrologiosaston vastaamaan lehden muistokirjoituksista, kuten Britanniassa tapahtui 80-luvun lopulla.

Kenestä muistokirjoituksia kirjoitetaan? Aikaisemmin lainaamani Ihmebantu-ohjelman sitaatti ei ole oikein koskaan pitänyt paikkaansa. Muistokirjoituksia on aina kirjoitettu kaikenlaisista ihmisistä, ei ainoastaan yhteiskunnallisesti merkittävistä ja valtaa käyttävistä henkilöistä. Ottamalla kohteekseen tavallisia ja erikoisia henkilöitä merkittävien ja menestyneiden sijaan, muistokirjoitukset tarjoavat lukijoille mahdollisuuden pohtia modernin elämän monimuotoisuutta (Bytheway & Johnson, 1996: 221).

Todennäköisesti muistokirjoituksen henkilö on suomalainen mies, joka on luonut uransa pääkaupunkiseudulla. Hän on yleensä toiminut kulttuuri- tai tiedealalla.

Kuollessaan hän on yli 70-vuotias. Tämä tulos ei yllätä ketään, joka on lukenut Helsingin Sanomien muistokirjoituksia. Muutos on kuitenkin havaittavissa. Naisten osuus on kahdessakymmenessä vuodessa kasvanut 12,8 prosentista 22,7 prosenttiin ja uskon, että kasvu jatkuu myös tulevaisuudessa. Johdannossa mainitsemani Fowlerin (2005) ajatus siitä, että muistokirjoitukset heijastelevat porvarillista maailmaa keskittymällä yksilön menestykseen, on ainakin naisten kohdalla tullut todeksi. Vielä vuoden 1992 aineistossa oli kaksi naista, joiden titteliksi oli merkitty Rouva. Tällaisen tittelin käyttäminen 2000-luvulla tuntuisi vieraalta. Nyt naisten urat ovat monipuolisempia, vaikka ne vielä eivät olekaan tältä osin miesten tasolla.

Koska muistokirjoitusten henkilöt ovat tavallisesti luoneet uransa muutama kymmenen vuotta ennen kuolemaansa, yhteiskunnan rakenteiden muutokset eivät näy täysin samanaikaisesti samalla tarkastelujaksolla. Yhteiskunnan kehityksen suuntaa käy kuitenkin ilmi myös muistokirjoituksista. Tieteellisen tutkimuksen, lääketieteen ja koulutuksen osuus muistokirjoitusten ammateista on noussut, mikä viittaa siihen, että työn osalta yhteiskunnan muutokset heijastuvat muistokirjoituksiin.

Ikäkehitys ei näy muistokirjoituksissa, vaan muistokirjoitusten ikäjakauma on muuttunut epätasaisemmaksi. Tämä johtuu yhteiskunnan muutoksesta, jonka vuoksi merkittävän uran luominen ei edellytä pitkää ikää, vaan jo nuorena voi saavuttaa jotain merkittävää. Voidaan siis sanoa, että myös muistokirjoitusten maailma on muuttunut avoimemmaksi. Toinen esimerkki tästä on muistokirjoitusten muuttuminen avoimemmiksi kuolinsyiden osalta. Kuolema ei kuitenkaan nouse yhdessäkään kirjoituksessa pääosaan.

Ulkomaalaisten osuus muistokirjoitusten henkilöinä on pysynyt samana, eikä ole viitteitä siitä, että se lähtisi kasvuun lähiaikoina. Myös Yhdysvaltojen ja muiden länsimaiden asema pysynee myös tulevaisuudessa vahvana. Yksi ilmiö, joka ei vielä tämän tutkimuksen aineistossa näkynyt, ovat maahanmuuttajat, joista voidaan odottaa ensimmäisiä muistokirjoituksia seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana.

Lähteet

Ariés, Philippe (1974) *Western attitudes toward death from the middle ages to the present*, Baltimore, MD, Johns Hopkins University Press.

Árnason, Arnar; Hafsteinsson, Sigurjón Baldur; Grétarsdóttir, Tinna (2003) Letters to the dead: obituaries and identity, memory and forgetting in Iceland, *Mortality*, 8 (3), ss. 268-284.

Ball, John C. and Jill Jonnes (2000) *Fame at Last: Who Was Who According to The New York Times Obituaries*, Kansas City, Andrews McMeel.

Barry, Elizabeth (2008) From epitaph to obituary: Death and celebrity in eighteenth-century British culture, *International Journal of Cultural Studies*, 11 (3), ss. 259-275.

Bates, Ashley; Monroe, Ian; Zhuang Ming (2009) *The state of the American obituary*, Medill, Northwestern University.

Bytheway, Bill & Johnson, Julia (1996) Valuing lives? Obituaries and the life course, *Mortality*, 1 (2), ss. 219-234.

Foltyn, Jacque Lynn (2008) Dead famous and dead sexy: Popular culture, forensics, and the rise of the corpse, *Mortality*, 13 (2), ss. 153-173.

Fowler, Bridget (2005) Collective memory and forgetting: Components for a study of obituaries, *Theory, Culture & Society*, 22 (6), ss. 53-72.

Fries, Udo (1990) Two hundred years of English death notices, *Swiss papers in English language and literature*, (5), ss. 57-71.

Haley, William (1977) Rest in prose: The art of the Obituary, *The American scholar*, 46 (2), ss. 206-211.

Hanusch, Folker (2008) Valuing those close to us, *Journalism Studies*, 9 (3), ss. 341-

Hanusch, Folker (2010) *Representing Death in the News: Journalism, Media and Mortality*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Helkama, Klaus & Seppälä Tuija (2004) *Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. Teoksesta: Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta: Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*. Helsinki, Sitra

Hinttala, Hanna (2004) *Pro gradu -työ: Kuolinuutinen tekstinä*, Helsinki, Helsingin yliopisto

Huovila, Tapani (1998) *Digitaalisuus yhdistää välineominaisuuksia uutisoinnissa. Teoksessa Perko & Salokangas: Kymmenen kysymystä journalismista*. Jyväskylä, Atena Kustannus Oy.

Juntunen, Laura & Esa Väliverronen (2009) *Intiimin politiikka ja skandaalin yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) Journalismi murroksessa*. Helsinki, Gaudeamus.

Kitch, Carolyn and Janice Hume (2008) *Journalism in a Culture of Grief*, New York, Routledge.

Koester, David (1995) *Social and temporal dimensions in Icelandic obitutorial discourse*, *Journal of Linguistic Anthropology*, 5 (2) ss. 157–182.

Kuutti, Heikki (1994) *Journalistiikan sanasto*, Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Laine, Tytti (1999) *Pro gradu -työ: Portrait of an artist as a dead man: a study of British obituaries as a genre*, Helsinki, Helsingin yliopisto.

Lawuyi, Olatunde Bayo (1991) *The social marketing of elites: The advertised self in obituaries and congratulations in some Nigerian dailies*, *Africa*, 61 (2), ss. 247-263.

Luostarinen, Heikki & Turo Uskali (2006) *Suomalaisen journalismin ja yhteiskunnan*

muutos. Teoksessa Heiskala, Risto & Eeva Luhtakallio (toim.) Uusi jako Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki, Gaudeamus.

Mervola, Pekka (1998) Suomalaiset ovat sanomalehtien lukijakansaa. Teoksessa Perko, Touko ja Raimo Salokangas (toim.) Kymmenen kysymystä journalismista. Jyväskylä, Atena Kustannus Oy.

Nikunen, Kaarina (2011) Enemmän vähemmällä: Laman ja teknologisen murroksen vaikutukset suomalaisissa toimituksissa 2009-2010, Tampere, Tampereen yliopisto.

Petrucci, Armando (1998) Writing the dead: Death and writing strategies in the western tradition, kääntänyt Michael Sullivan. Stanford, Stanford University Press.

Roth, Klaus & Juliana Roth (1990) Public obituaries in South-east Europe. *International Folklore Review*, 7, ss. 80-87.

Sivistyssanakirja (2003) Juva, WSOY.

Starck, Nigel (2006) *Life After Death: The Art of the Obituary*, Melbourne, Melbourne University Press.

Starck, Nigel (2007) Revelation, intrusion, and questions of taste: The ethical challenge for obituary editors, *Journalism Practice*, 1 (3), ss. 372-382.

Starck, Nigel (2008a) Death can make a difference: A comparative study of "Quality Quartet" obituary practice, *Journalism Studies*, 9 (6), ss. 911-924.

Starck, Nigel (2008b) Obituaries for sale: Wellspring of cash and unreliable testimony, *Journalism Practice*, 2 (3), ss. 444-452.

Starck, Nigel (2009) Sex after death: The obituary as an erratic record of proclivity, *Mortality*, 14 (4), ss. 338-354.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2004) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi tutkimuksen välineinä*, Helsinki, Tammi.

Vehkoo, Johanna (2011) Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta. Jyväskylä, Kustannusosakeyhtiö Teos.

Walter, Tony; Littlewood, Jane; Pickering, Michael (1995) Death in the news: The public invigilation of private emotion, *Sociology*, 29 (4), ss. 579-596.

Muut lähteet

Aristoteleen kantapää -radio-ohjelma, Yle, 27.5.2011

Ihmebantu -sketsisarja, Yle, 2009.

(<http://www.youtube.com/watch?v=R4L604enODM>)

Kimmo Oksanen (haastattelu Sanomatalossa 25.9.2012)

Olli Aaltonen, Levikintarkastus Oy (sähköpostikirjeenvaihto)

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus 2009.

(http://www.stat.fi/til/akay/2009/03/akay_2009_03_2011-05-17_tie_001_fi.html)

Tilastokeskuksen Työssäkäynti 2009 -julkaisu.

www.hs.fi/muistot (vierailtu 15.3.2013)

Wikipedia.fi